

सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१०-२०११)

(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

“ महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित महामंडळ ” यांच्या
कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००५ - २००६ हिशोबावरील
भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (वाणिज्यिक) यांच्या
अहवालातील प्रकरण दोन मधील अनुक्रमे
परिच्छेद क्रमांक २.१.७, २.१.८, २.१.९, २.१.१०, २.१.११, २.१.१२,
२.१.१३, २.१.१४, २.१.२५, २.१.२६ तसेच प्रकरण चार मधील
अनुक्रमे परिच्छेद क्रमांक ४.२, ४.३ व ४.४
यावरील समितीचा

चौथा अहवाल

(दिनांक १९ एप्रिल २०११ रोजी विधानसभेस/विधानपरिषदेस सादर केला)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
विधान भवन, मुंबई/नागपूर

सर्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१०-२०११)

(बारावी महाराष्ट्र विधानसभा)

“ महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित महामंडळ ” यांच्या कामकाजासंबंधात महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००५ - २००६ हिशोबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (वाणिज्यिक) यांच्या अहवालातील प्रकरण दोन मधील अनुक्रमे परिच्छेद क्रमांक २.१.७, २.१.८, २.१.९, २.१.१०, २.१.११, २.१.१२, २.१.१३, २.१.१४, २.१.२५, २.१.२६ तसेच प्रकरण चार मधील अनुक्रमे परिच्छेद क्रमांक ४.२, ४.३ व ४.४ यावरील समितीचा

चौथा अहवाल

(तीन)

सार्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१०-२०११)

समिती प्रमुख

(१) श्री. सदाशिवराव पाटील, वि.स.स.

सदस्य

- (२) श्री.मधुकर ऊर्फ अण्णा चव्हाण, वि.स.स.
- (३) कु.प्रणिती शिंदे, वि.स.स.
- (४) श्री. रमेश आनंदराव बागवे, वि.स.स.
- (५) डॉ.कल्याण काळे, वि.स.स.
- (६) श्री.सुभाष घोटे, वि.स.स.
- (७) श्री.विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
- (८) श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
- (९) श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
- (१०) श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
- (११) श्री. बदामराव पंडित, वि.स.स.
- (१२) श्री. सुरेश देशमुख, वि.स.स.
- (१३) श्री. जयकुमार रावल, वि.स.स.
- (१४) श्री. अतुल देशकर, वि.स.स.
- (१५) श्री. विजयकुमार देशमुख, वि.स.स.
- (१६) श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
- (१७) श्री. राजन विचारे, वि.स.स.
- (१८) श्री. प्रताप सरनाईक, वि.स.स.
- (१९) श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
- (२०) श्री. प्रविण दरेकर, वि.स.स.
- (२१) श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
- (२२) श्री. चरणसिंग सप्रा, वि.प.स.
- (२३) श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
- (२४) श्री. संजय केळकर, वि.प.स.
- (२५) श्रीमती शोभाताई फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

डॉ. अ.ना.कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव,
श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती),
श्री. अ. ल. जोशी, कक्ष अधिकारी

परंतु, तरीही कृषि उपभोक्ते वगळता बाकीच्या १०० टक्के उपभोक्त्यांना मीटरच्या आधारे देयक दिले जाते. मोठ्या शहरांतून महिन्यातून एकदा, त्यापेक्षा लहान शहरांतून एक महिन्याआड आणि ग्रामीण क्षेत्रात तीन महिन्यातून एकदा देयक दिले जाते. मीटर वाचनासाठी मीटर वाचकास उपभोक्त्यातून एकदा देयक दिले जाते. मीटर वाचनासाठी मीटर वाचकास उपभोक्त्याच्या आवारात जावे लागते. त्याखेरीज भरारी पथके/दक्षता अधिकारी हेही नियमितपणे भेट देऊन संचमांडणीची तपासणी करत असतात. निम्न दाब उपभोक्त्यांच्या सर्व संचमांडण्या तपासण्याबाबत व सदोष/बंद पडलेली/मंद गतीने चालणारी मीटर्स बदलण्यासाठी क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांच्या माहितीसाठी वेळोवेळी मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली जातात. मीटर तपासणीच्या प्रगतीचे संनियंत्रण उप विभागीय अधिकारी करतात. सदोष/बंद पडलेली/मंद चालणारी मीटर्स बदलणे ही सतत चालणारी प्रक्रिया असते. गेल्या चार वर्षांत (०३-०४, ०४-०५, ०५-०६, ०६-०७) बदललेल्या मीटर्सचा तपशील पुढील तक्त्यात दर्शविल्यानुसार आहे :-

वर्ष	एकल प्रवास्था	त्री प्रवस्था	एकूण
०३-०४	१८.३२	७.२५	२५.५७
०४-०५	१४.११	२.२९	१६.४०
०५-०६	८.०६	१.५७	९.६३
०६-०७	६.९६	२.३१	९.२७
एकूण	४७.४५	१३.४२	६०.८७

शहर क्षेत्रात सर्व उपभोक्त्यांचे मीटर वाचन छायाचित्रांकित पद्धतीने नोव्हेंबर, २००७ पासून सुरू झाले आहे.

वर नमूद केल्याप्रमाणे उपभोक्त्यांच्या संचमांडणीची प्रत्यक्ष तपासणी करण्यात आली.

संचमांडणीच्या प्रत्यक्ष तपासणीची नोंद संगणक प्रणालीत ठेवण्यात येत नाही. परंतु, त्याची नोंद उपभोक्त्यांच्या संगणकीय देयक प्रणालीमार्फत उपभोक्त्यांच्या वैयक्तिक खतावणीत करण्यात येईल.

१.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

१.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रित घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

दोन : उच्च वीज दाब ग्राहक

२.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.८ मध्ये " उच्च वीजदाब ग्राहक " यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, १,००० केव्हीए पर्यंत कंत्राटी मागणी असलेल्या उच्च वीजदाब ग्राहकांचे मीटर दर वर्षातून एकदा, तर १,००० ते ३,००० केव्हीए कंत्राटी मागणी असलेल्या ग्राहकांचे मीटर दर सहा महिन्यांतून एकदा व ३,००० केव्हीए पेक्षा जास्त मागणी असलेल्या ग्राहकांच्या मीटरची तपासणी दर तीन महिन्यांतून एकदा व्हायला हवी. लेखापरीक्षा छाननीमध्ये असे आढळून आले की,

* अति जोखिम प्रवर्गात (जोडलेला भार ३,००० केव्हीएपेक्षा जास्त असलेले ग्राहक) मीटर तपासणीतील तूट इतर प्रवर्गातील तुटीपेक्षा जास्त होती. वाशी सर्कल मध्ये ३,००० केव्हीएपेक्षा जास्त भार असलेल्या ग्राहकांच्या मीटर तपासणीतील तूट ६२ ते ७४ टक्के होती. २००१-०६ या कालावधीत पुणे सर्कल मध्ये (२००३-०४ सोडून) ३३ ते ८६ टक्के तूट होती आणि कल्याण सर्कल मध्ये (२००५-०६ सोडून) नऊ ते ८९ टक्के तूट होती.

* जास्त जुन्या मीटरच्या तपासणीसाठी प्राधान्यता निर्धारित केली नसल्यामुळे मीटर तपासणी पद्धतशीर नव्हती. थकीत प्रकरणांच्या लेखापरीक्षा छाननीमध्ये असे आढळून आहे की, वाशी सर्कलमध्ये फेब्रुवारी, २००६ अखेर ५२ उच्च वीजदाब ग्राहक आणि विशेष लघु वीजदाब ग्राहकांच्या मीटरची तपासणी चार ते ६२ महिन्यांपर्यंत थकीत मीटर तपासणीबाबत आधारभूत माहिती ठेवली नव्हती.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट, २००६) की, फीडर बंद करण्याच्या अडथळीमुळे उच्च वीजदाब ग्राहकांच्या मीटरची तपासणी १०० टक्के होऊ शकली नाही. परंतु, अति जोखिम प्रवर्गाच्या बाबतीत प्राथमिकता का दिली नाही, याबाबत व्यवस्थापनाने मौन बाळगले होते.

२.२ या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की, वस्तुस्थितीस धरून आहे. परिच्छेदात नमूद केल्यानुसार मंडलनिहाय स्थिती खाली दिल्याप्रमाणे आहे.

कल्याण मंडल : मीटर वाचणीसाठी लागणाऱ्या विशिष्ट क्षमतेच्या सामग्रीच्या तुटवड्यामुळे उच्च दाब उपभोक्त्यांच्या मीटर तपासणीच्या संख्येत घट झाली. परंतु, २००६-०७ या वर्षी आणि चालू वर्षात पूर्वीच्या म.रा.वि. मंडळाने ठरवून दिलेल्या प्रमाणानुसार उच्च दाब उपभोक्त्यांच्या १०० टक्के मीटर्सची वाचणी करण्यात आली आहे.

वाशी मंडल : मीटर चाचणीसाठी लागणाऱ्या विशिष्ट क्षमतेच्या सामुग्रीच्या तुटवडयामुळे उच्च दाब उपभोक्त्यांच्या मीटर तपासणीच्या संख्येत घट झाली. परंतु खाली नमूद केल्यानुसार मीटर्सची चाचणी करण्यात आली.

वर्ष	पूर्वीच्या म.रा.वि. मंडळाने ठरवून दिलेल्या प्रमाणानुसार केलेल्या मीटर चाचणीची टक्केवारी
२००५-०६	८६%
२००६-०७	९१%
२००७ ते ऑक्टोबर, ०७	१००%

पुणे ग्रामीण मंडळ : २००४-०५ अखेरीस उच्च दाब उपभोक्त्यांची संख्या ८२४ होती. ही संख्या २००५-०६ अखेरपर्यंत १२०८ झाली. प्रत्येक वर्षी जालव्यहातील ग्राहकांची संख्या वाढत राहिली. परंतु उपभोक्त्यांच्या वाढीशी सुसंगत प्रमाणात चाचणी गटांत मात्र वाढ झाली नाही. म्हणून (क) करारांतर्गत मागणीतील बदलाच्या प्रकरणातील उपभोक्त्यांच्या मीटर चाचणीसाठी, आणि (ख) सी टी/पीटी युनिट बदलणे इत्यादी कामासाठी उपलब्ध चाचणी कर्मचाऱ्यांचा उपयोग करून घेण्यात आला.

त्याखेरीज, परिच्छेदात नमूद केल्याप्रमाणे ऑक्टोबर, २००७ अखेरपर्यंत उच्च दाब उपभोक्त्यांच्या नेहमीच्या करावयाच्या मीटर चाचणीपैकी २० टक्के चाचणीचे कामही पूर्ण केले. परंतु उर्वरित उपभोक्त्यांच्या मीटर चाचणीचे काम मार्च २००८ अखेरपर्यंत पूर्ण केले जाईल. चाचणी व्हावयाची बाकी असलेल्या मीटर्ससंबंधीची माहिती सर्व चाचणी विभागांकडून ठेवली जाते.

२.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

२.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रित घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.५ कृपया पहावा.

तीन : मीटरचे पुनःअंशाकन (रिकॅलीब्रेशन)

३.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.९ मध्ये "मीटरचे पुनःअंशाकन (रिकॅलीब्रेशन)" यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की,

दरवर्षी यांत्रिक मीटर अर्ध्या टक्क्याने मंद होत असल्यामुळे एमएसईडीसीएलने प्रत्येक लघु वीजदाब मीटरचे पुनःअंशाकन व तपासणी प्रत्येक पाच वर्षांच्या अंतराने झाली पाहिले असे (ऑगस्ट १९६९) विहित केले होते.

परंतु यांत्रिक मीटरच्या बाबतीत आधारभूत माहिती ठेवली नव्हती. त्यामुळे आवश्यक पुनःअंशाकन कंपनीने कसे केले, हे स्पष्ट होऊ शकले नाही. मीटर हळू चालल्यामुळे महसुलाच्या होणाऱ्या न्हासावर नियंत्रणाचा अभाव होता.

लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष स्वीकारताना व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट, २००६) की, क्षेत्रीय कार्यालयांना मीटरचे पुनःअंशाकन करण्याबाबत सूचना निर्गमित केल्या जात आहेत.

३.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमुद केले की, विद्युतयांत्रिकी मीटर्सची गती त्यातील भ्रमण करणाऱ्या भागामुळे मंद होते हे खरे आहे. मानक मीटरच्या सहाय्याने विद्युत यांत्रिक मीटर्सची नियमित तपासणी करून पुनःअंशाकन केले जाते. जर विद्युत यांत्रिक मीटर्स बदललेलीच नसतील तर त्यांच्या पुनःअंशाकनासाठी परिपत्रक जारी करण्यात आले आहे.

म.रा.वि.वि. कंपनीने (पूर्वीच्या म.रा.वि.मंडळाने) विद्युतयांत्रिक मीटर्स खरेदी करणे थांबविले असून आता स्थैतिक मीटर्स मागविली आहेत. स्थैतिक मीटर्सची अचुकता उच्च प्रतीची असते आणि कामगिरीची हमी ५ वर्षांची असते.

सर्वसाधारणपणे एकदा अंशाकन झाल्यानंतर त्या मीटर्सच्या अचुकतेत फरक पडत नाही, त्यामुळे त्यांचे पुन्हा अंशाकन करण्याची गरज राहत नाही. फक्त अचुकतेची चाचणी केली जाते. या मीटर्सचे अंशाकन कारखान्यातच केलेले असते व ती मोहोरबंद असतात. परंतु विद्युतयांत्रिक मीटर्सच्या जागी आता स्थैतिक मीटर्स बसविली आहेत.

१९९८-९९ ते नोव्हेंबर, २००७ या दरम्यान १०९.३३ लाख (एकल प्रवस्था आणि त्री प्रवस्था) स्थैतिक मीटर्स आणून बदलण्याच्या कामी व नव्याने बसवण्याच्या कामी वापरली. सध्या जालव्यहामध्ये ११८.१५ लाख निम्न दाब उपभोक्ते आहेत. मागविलेल्या स्थैतिक मीटर्सची संख्या लक्षात घेता सर्व यांत्रिक मीटर्सच्या जागी स्थैतिक मीटर्स बसवली असल्याचा निष्कर्ष काढता येऊ शकतो.

म्हणून मीटर्सचे पुन्हा अंशाकन करण्याची आवश्यकता नाही.

३.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

३.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रित घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

चार : कायम स्वरूपी वीज पुरवठा खंडीत केलेले ग्राहक व पैसे भरून देखील वीज पुरवठा प्रलंबित असलेल्या ग्राहकांची तपासणी.

४.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१० मध्ये “ कायम स्वरूपी वीज पुरवठा खंडीत केलेले ग्राहक व पैसे भरून देखील वीज पुरवठा प्रलंबित असलेल्या ग्राहकांची तपासणी ” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की,

आधुनिक जगात वीज ही अत्यावश्यक बाब असल्यामुळे कायम स्वरूपी वीज पुरवठा खंडित (पीडी) केलेले ग्राहक व पैसे भरूनसुद्धा वीज पुरवठा प्रलंबित (पीपी) असलेले ग्राहक वीजेशिवाय राहू शकत नसल्यामुळे असे ग्राहक गैरमार्गाने वीज मिळविण्याचा अवलंब करण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. ही बाब लक्षात घेऊन अशा ग्राहकांच्या जागेची नियतकालिक तपासणी करण्याची आवश्यकता आहे.

मार्च, २००६ अखेर १२ सर्कल कार्यालयाधिन ७, ६५, ६२७ कायम स्वरूपी वीज पुरवठा खंडित केलेले आणि १, ५८, ५५१ पैसे भरून सुद्धा वीज पुरवठा प्रलंबित असलेले ग्राहक होते.

लेखापरीक्षण छाननीत असे आढळले की :

- कायम स्वरूपी वीज पुरवठा खंडित झालेले ग्राहक, वीज पुरवठा खंडित झाल्यानंतर कशा प्रकारे वीजेची निकड भागवतात, याबाबत अन्वेषण करण्याची शिफारस भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (परिच्छेद ३.१.६) महाराष्ट्र शासनासाठीच्या ३१ मार्च २००४ रोजी संपलेल्या वर्षाच्या (वाणिज्यिक) अहवालाद्वारे केली होती. कंपनीची दक्षता शाखा ही बाब अन्वेषित करेल असे आश्वासन व्यवस्थापनाने राज्य स्तरावरील सार्वजनिक उपक्रमाच्या लेखा समीक्षा समिती समोर (जुलै, २००४) मध्ये दिले होते. लेखापरीक्षणात असे आढळून आले की, २००५-०६ या कालावधीमध्ये ११ सर्कल कार्यालयात हाती घेतलेले तपासणी कार्य नगण्य होते. मार्च, २००६ अखेर फक्त सात टक्के ग्राहकांचे (८, ४२, ४५६ पैकी ५९,८९८) अन्वेषण झाले होते.
- आठ सर्कल कार्यालयामध्ये वीज पुरवठा कायम स्वरूपी खंडित झालेल्या २,२१६ लघु वीजदाब ग्राहक, २००५-०६ या कालावधीमध्ये गैरमार्गाचा अवलंब करून वीज वापरत असल्याचे आढळले. अशा ग्राहकांच्या बाबतीत प्रथम वर्दी अहवाल (एफ आर आर) नोंदविलेले नव्हते. तसेच विद्युत अधिनियम, २००३ च्या तरतुदीनुसार दंड ही (जून २००६) आकारलेला नव्हता.

- पैसे भरून सुद्धा वीज पुरवठा न केलेल्या ग्राहकांचा पुरवठा नियमित करण्याअगोदर त्यांच्या जागेची नियतकालिक तपासणी करण्याची प्रणाली अस्तित्वात नव्हती. तसेच हया ग्राहकांचा वीज पुरवठा नव्याने सुरू केला व हया ग्राहकांनी पैसे देखिल भरले असे असून सुद्धा हे ग्राहक पैसे भरून देखील वीज पुरवठा न केलेल्या ग्राहकांच्या प्रवर्गातच दाखविले जातात त्यामुळे अशा ग्राहकांना वीज बीले देण्यात विलंब झाला. नमुना पडताळणीमध्ये असे आढळून आले की, उस्मानाबाद सर्कल कार्यालयातील २९१ प्रकरणात वीज बिले देण्यात आलेला विलंब ६ ते ९८ महिन्यांचा होता.

४.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की,

वीज पुरवठा कायम स्वरूपी खंडित केलेल्या आणि रक्कम भरलेल्या परंतु प्रलंबित असलेल्या उपभोक्त्यांच्या मीटर्सची प्रत्यक्ष पडताळणीचे काम बेकायदा वीज जोडून घेण्याचे टाळण्यासाठी ह्या वर्षापासून सुरू केले आहे.

अलिकडे वीज पुरवठा कायमसाठी खंडित केलेल्या ४५० उच्च दाब उपभोक्त्यांच्या जोडण्यांची तपासणी केली असता ते अवैध विद्युत पुरवठ्याचा वापर करत नसल्याचे आढळले. परंतु असे लक्षात आले की वीज पुरवठा कायमसाठी खंडित केलेल्या उपभोक्त्यांना वीज पुरवठ्याच्या शर्तीनुसार नव्या जोडण्या देण्यात आल्या.

वीज पुरवठा कायमसाठी खंडित केलेल्या २२१६ निम्मदाब विरोधात पहिली खबर दाखल न केल्याच्या किंवा त्यांना दंड न आकारण्याच्या बाबतीत परिच्छेदात नमूद केल्याप्रमाणे याचे तपशिलवार उत्तर परिच्छेद क्र. २.१.२४ मध्ये (पहिली खबर दाखल न करणे) दिले आहे.

उपभोक्त्यांना प्रथम देयक देण्यास झालेल्या विलंबाची तपासणी अंतर्गत लेखा परीक्षा विभागातर्फे करण्यात येत असून विलंबित प्रकरणांच्या बाबतीतील माहिती, त्यासाठी जबाबदार असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या माहितीसहित, भविष्यात तसा प्रकार होऊ नये यासाठी, संबंधित मंडळाच्या अधीक्षक अभियंत्यास कळविण्यात आली आहे.

४.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाबाबत शासनाने असे नमूद केले आहे की, शासन कंपनीच्या उत्तराशी सहमत आहे.

४.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रित घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

पाच : सदोष मीटरच्या दुरुस्तीत व पुनःस्थापनेतील विलंब

५.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.११ मध्ये 'सदोष मीटरच्या दुरुस्तीत व पुनःस्थापनेतील विलंब' यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, महाराष्ट्र वीज नियामक आयोग (विद्युत पुरवठ्याची संहिता व पुरवठ्याचा इतर शर्ती) विनिमय, २००५ प्रमाणे ज्या महिन्यांत मीटरमध्ये दोष आढळले त्या महिन्यापासून मागच्या तीन महिन्यांच्या अवधीतील ग्राहकास सुधारित बिल द्यावयास हवे. परंतु त्यासाठी मीटर चाचणी अहवाल सुधारित बिलासोबत असायला हवा. जर मीटर वापलेल्या वीजेची नोंद करणे बंद केले असेल तर अशा ग्राहकांना जास्तीत जास्त तीन महिन्यांच्या कालावधीसाठी सुधारित बिल द्यायचे असते. जर ग्राहकांनी मीटरची जाणीवपूर्वक नासधूस केली असेल तर विज वापराच्या सुधारित बिलाचे निर्धारण विद्युत अधिनियम, २००३ च्या कलम १२६ व १३५ प्रमाणे करावयाला हवे. तीन महिन्यांच्या निर्वधामुळे कंपनीस नुकसान होणार नाही याच्या शाश्वतीसाठी मीटरची चाचणी व पुनःस्थापना मीटर बिघडल्यापासून तीन महिन्यांच्या आत होण्याची आवश्यकता आहे. जानेवारी, २००६ ला ४.४७ लाख सदोष लघु वीज दाव मीटरपैकी १.२२ लाख (२७ टक्के) मीटर एक वर्षापेक्षा जास्त कालावधीसाठी पुनःस्थापनेच्या प्रतीक्षेत होती. सदोष मीटर्सची पुनःस्थापना व दुरुस्ती अभावी कंपनीस प्रत्यक्ष वीज वापराच्या ऐवजी सरासरी दराने वीजेची बिले ग्राहकांना द्यावी लागत असल्यामुळे कंपनीचा महसूल बुडत आहे.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट २००६) की, मीटरचे पुनःस्थापना कार्य प्रगती पथावर होते. परंतु पुनःस्थापनेला विलंब का झाला याबाबत कंपनीने मौन पाळले होते.

५.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की,

सदोष मीटर्स दुरुस्त करण्यास / बदलण्यात झालेला विलंब

मीटर्स बदली करणे ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया असल्याचे नमूद केले आहे. सदोष मीटर्सच्या संख्येत होत गेलेली घट खालील तक्त्यात दर्शविली आहे.

वर्ष	उपभोक्त्यांची संख्या	सदोष मीटर्स	बदललेली सदोष मीटर्स
२००५-०६	११२.१४	९.६७	४.१९
२००६-०७	११८.१५	९.५४	९.२७

वरील तक्त्यानुसार असे दिसते की मीटर बदलल्याची संख्या ४.१९ लाख वरून ९.२७ लाख इतकी वाढलेली दिसते. (म्हणजेच ५.०८ लाख मीटर्स २००६-०७ ह्या वर्षात) सन २००७-०८ ह्या वर्षापासून मीटर बदलण्याचा वर्ष निहाय (age wise) माहिती संगणकात ठेवण्याची सुरुवात करण्यात येत आहे.

५.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे. शासन कंपनीच्या उत्तराशी सहमत आहे.

५.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रीत घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

सहा : ऊर्जा लेखांकन व लेखा परिक्षा (ईएए)

६.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील २.१.१२ मध्ये 'ऊर्जा लेखांकन व लेखापरिक्षा (ईएए)' या संबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, विशिष्ट वितरण ट्रान्सफॉर्मरच्या (डीटीसी) अंतर्गत ऊर्जा हानी होणाऱ्या क्षेत्राचा शोध घेण्यास ऊर्जा लेखापरिक्षाद्वारे मदत होते वितरण ट्रान्सफॉर्मर निहाय वीज हानी शोधण्यासाठी सर्व ट्रान्सफॉर्मरच्या अंतर्गत येणाऱ्या ग्राहकांची संकल्पना करणे अत्यावश्यक असते. १२ सकल कार्यालयाच्या ऊर्जा लेखापरिक्षा अहवालाच्या छाननीत असे आढळले की,

- ८९०५६ वितरण ट्रान्सफॉर्मर कार्यरत (फेब्रुवारी २००६) होते त्यापैकी ७४२७९ इतक्या ट्रान्सफॉर्मरवर मीटर बसविले नव्हते.
- २४०६ ट्रान्सफॉर्मरच्या बाबतीत ऊर्जा लेखापरिक्षा अहवाल तयार केले नव्हते त्यामुळे ऊर्जा हानी क्षेत्राचा शोध लागू शकला नाही.
- १७०२ ट्रान्सफॉर्मरच्या ऊर्जा लेखा अहवालाने असे उघडकीस आणले की, ऑगस्ट २००३ ते मार्च २००६ दरम्यान सरासरी ऊर्जा हानी ६४.८४ टक्के इतकी मोठी होती. परंतु कंपनीने या अहवालाच्या अनुषंगाने काहीच कारवाई केली नाही.
- सहमती ज्ञापनाप्रमाणे वितरण व पारेषण वीज हानी १८ टक्क्यापर्यंत खाली आणण्याचे लक्ष्य होते. या लक्षाशी तुलना केल्यास जास्तीची वीज हानी ८९८.८१ दशलक्ष युनिट इतकी होती (किंमत : रुपये ३.३२ प्रति युनिट प्रमाणे रुपये २९८.४० कोटी इतकी होती)

- ऊर्जा प्रतिवेदनानुसार १,७०७ ट्रान्सफॉर्मरवर व्रष्टण हानी होती. (ट्रान्सफॉर्मरने पुरविलेल्या ऊर्जेपेक्षा ग्राहकांना बिलिंग केलेली वीज जास्त होती) परंतु या असामान्य हानीचे विश्लेषण केले नाही. प्रत्यक्ष वापरलेली वीज व बिल केलेली वीज आणि ट्रान्सफॉर्मरवर पुरविलेली वीज यांचा मेळ घालण्यासाठी ट्रान्सफॉर्मरवर मीटर बसण्याआधी त्याच्या कार्यक्षेत्रामध्ये येणाऱ्या ग्राहकांचे संकल्पन करणे गरजेचे असते. परंतु कंपनीने ह्या गोष्टी केल्या नव्हत्या.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट २००६) की, वितरण ट्रान्सफॉर्मर वीज हानी अहवालाच्या आधारावर मीटरची पुनःस्थापना व हळुवार चालणाऱ्या मीटरच्या तपासण्या करण्यासाठी आवश्यक त्या सूचना क्षेत्रिय कार्यालयास देण्यात आल्या होत्या.

६.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की,—

१. फेब्रुवारी २००६ मध्ये १२ मंडलासाठी एकूण ८९०५६ डीटीसी होते. परंतु मीटरसहित पुरविण्यात आलेले १३३८८ डीटीसी होते. डीटीसी मीटरचा कार्यक्रम सुरुवातीस फक्त शहर परिमंडलात सुरू केला. त्यानंतर तपशीलवार कार्यक्रम आखून व वित्तीय भार विचारात घेऊन सर्व डीटीसीसाठी टप्प्याटप्प्याने मीटर बसविण्याचे ठरले. टप्पा एक पूर्ण केला असून त्यात ५४५०३ डीटीसींना मीटर बसविले. टप्पा दोन मध्ये ९५३९४ डीटीसींना मीटर बसवण्याचे लक्ष्य असून त्यापैकी ३१.१२.२००७ अनुसार ५८५२२ डीटीसींना मीटर बसविले आहेत. टप्पा दोन ची कामे २००७-०८ मध्ये पूर्ण करवयाची असून ती झाल्यावर उर्वरित डीटीसींना मीटर पुरविण्याचा प्रस्ताव तयार करण्यात येईल.
२. डीटीसीला मीटर बसवल्यानंतर डीटीसी ऊर्जेचे लेखापरीक्षण मिळण्यास ग्रामीण मंडळाच्या बाबतीत सर्वसाधारणपणे दोन वेळाच्या मीटर वाचनाचा कालावधी म्हणजे सहा महिने लागतात. या बारा मंडलांसाठी फेब्रुवारी, २००६ पर्यंत १३३८८ डीटीसींना मीटर बसवले. या १३३८८ डीटीसीपैकी २४०६ डीटीसीचे म्हणजे १७.७९ टक्के डीटीसीचे उर्जा लेखापरीक्षा अहवाल तयार केलेले नाहीत. आता स्थिती सुधारली असून डिसेंबर, २००७ पर्यंत ३५७५१ डीटीसींना मीटरस बसविली आहेत. या ३५७५१ डीटीसीपैकी २३१४८ डीटीसींच्या मीटरचा तपशिल नोव्हेंबर, २००७ पर्यंत मिळाला आहे. २३१४८ डीटीसीपैकी १९१४९ डीटीसीचे ऊर्जा लेखापरीक्षण झाले आहे. अशा रीतीने ३९९९ म्हणजे ११.१९ टक्के डीटीसीचे ऊर्जा लेखापरीक्षण अद्याप उपलब्ध व्हावयाचे आहे.

३. व ४. वितरणातील नुकसान कमी करण्यासाठी मराविविकंपनी वेगवेगळ्या प्रकारे कार्यवाही सातत्याने करीत आहे. एकेका डीटीसीतील नुकसानीचे प्रमाणे कमी करणे हा या कार्यक्रमाचाच एक भाग आहे. एकंदरीत फेब्रुवारी २००६ प्रमाणे ३३.७५% पा.व.वि.हानी.ऑक्टो.२००७ पर्यंत २३.५३% इतकी कमी झाली आहे. यावरून पा.व.वि.चे नुकसान कमी करण्यासाठी सातत्याने प्रयत्न करण्यात आले हे यावरून स्पष्ट होईल.

५. फेब्रुवारी २००६ मध्ये नुकसान नकारात्मक (Negative) होते (मीटर बसविलेल्या डीटीसीचे नुकसानाचे प्रमाण १२.७५% होते) अशा १७०७ डीटीसीचे अवलोकन करण्यासाठी पुन्हा उपभोक्त्याच्या आवाक्याचा व आकडेवारीचा आढावा घेतला गेला व आता परिणाम संदिग्ध स्वरूपाचा नाही आहे. विद्यमान परिस्थिती खालीलप्रमाणे आहे.

या १२ मंडलात मीटर बसविलेल्या डीटीसींची संख्या डिसेंबर २००७ पर्यंत ३५७५१ पर्यंत गेली होती. त्यापैकी केवळ ३९९९ डीटीसीचे नकारात्मक नुकसान ११.१९ टक्के झाले आहे. ऊर्जा लेखापरीक्षणाच्या प्रयोजनासाठी डीटीसींना मीटर बसविणे ही सतत चालणारी प्रक्रिया आहे. दर महिन्याला प्रणालीमध्ये नवीन डीटीसींची भर पडत राहते आणि आधारसामग्रीच्या विसंगतीमुळे पहिल्या वेळेस त्याच्या लेखापरीक्षणात चूक होऊ शकते. म्हणून त्यानंतरच्या निरीक्षणानंतर व आवश्यक तेथे निर्देशकात सुधारणा केल्यानंतर दुसऱ्या किंवा तिसऱ्या मीटर वाचनानंतर स्वीकारार्ह स्वरूपाच्या चुकांच्या पातळीपर्यंत डीटीसी ऊर्जा लेखापरीक्षणाचे निष्कर्ष येऊ लागतात.

६.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

६.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रीत घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

सात : शोध घेण्याच्या उपाययोजना

७.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१३ मध्ये 'शोध घेण्याच्या उपाययोजना', या संबंदात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, भरारी पथकांनी वीजेची चोरी शोधण्यासाठी ज्या उपाययोजना वापरल्या, त्यामध्ये लेखापरीक्षणाला खालील त्रुटी आढळल्या :

- वीज पुरवठ्याच्या अटी व किरकोळ आकाराच्या कलम ३१ (ई) प्रमाणे ज्या कालावधीत वीजेची चोरी झाली असेल त्या कालावधीसाठी दंड आकारावयाचा असतो. परंतु हा कालावधी ज्या दिवशी चोरी उघडकीस आली त्यापूर्वी तीन / दोन वर्षांपेक्षा जास्त असू नये. यासाठी ग्राहकाच्या जागेत बसवलेल्या विद्युत उपकरणाची तपासणी तीन/दोन वर्षांतून एकदा तरी करावयास हवी होती. परंतु कंपनीच्या कार्य व संचालन शाखेनी अशा तपासण्या ठरलेल्या कालावधीत केल्या नाही.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते. (ऑगस्ट, २००६) की, यापुढे लेखापरीक्षेच्या निष्कर्षांना ध्यानात ठेऊन तपासणी कार्य केले जाईल आणि सर्व उच्च विद्युत दाब ग्राहकांच्या उपकरणांची तपासणी वर्षभरात आणि उरलेल्या ग्राहकांच्या बाबतीत ही तपासणी एबीसी विश्लेषणाप्रमाणे दोन/तीन वर्षात केली जाईल.

- उप संचालक (दक्षता आणि सुरक्षा) व स्थानिय भरारी पथक तपासणीसाठी ग्राहकांची निवड करतात. दस्तऐवजाच्या छाननीत असे आढळून आले की, भरारी पथकाने निवडलेल्या प्रकरणांत आढळून आलेल्या वीज चोरीच्या प्रमाणापेक्षा ५.४६ टक्के (तपासलेल्या ४७६ प्रकरणांपैकी २६ प्रकरणात चोरी आढळली) उप संचालक (दक्षता आणि सुरक्षा) यांनी निवडलेल्या प्रकरणांत आढळून आलेल्या वीज चोरीचे प्रमाणे (२९ टक्के : तपासलेल्या ३९१ प्रकरणांपैकी ११७ प्रकरणांत चोरी आढळली) जास्त होते. या संदर्भाच्या अनुषंगाने महत्वाची माहिती गोळा करण्याची प्रक्रिया निकृष्ट होती किंवा केलेले तपास कार्य सदोष होते का याचे अन्वेषण करण्याची निकड आहे.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट २००६) की, ग्राहकांच्या उपकरणांच्या नियमित तपासणीच्या वेळी वीज चोरीची प्रकरणे उघडकीस आली असल्यामुळे निवडलेल्या स्थानिय प्रकरणात आढळून आलेल्या वीज चोरीच्या प्रकरणांचे प्रमाण कमी होते. हे उत्तर न पटणारे आहे कारण की, स्थानिय प्राधिकार्यांना स्थानिय क्षेत्राची व ग्राहकांची माहिती इतरांपेक्षा चांगली असल्यामुळे मीटर तपासणीसाठी कोणत्या ग्राहकास/क्षेत्रास प्राधान्य द्यावे याची ते निश्चिती करू शकतात.

- कंपनीला निरनिराळ्या स्रोताकडून वीज चोरीच्या तक्रारी प्राप्त होतात, भरारी पथकाला या तक्रारीचे अन्वेषण तातडीचे करणे जरूरी असते. लेखापरीक्षणाच्या छाननीत असे आढळून आले की सात भरारी पथकांना सप्टेंबर, २००३ ते एप्रिल, २००६ पर्यंत, २९४ तक्रारी प्राप्त झाल्या, त्यापैकी फक्त ९२ तक्रारीचे अन्वेषण झाले व (एप्रिल, २००६) अखेर बाकीच्या २०२ तक्रारी प्रलंबित होत्या.
- सगळे ग्राहक समाविष्ट होतील अशी आळीपाळीची तपासणी प्रणाली कंपनीने स्वीकृत केली नव्हती. लेखापरीक्षणाच्या छाननीत असे आढळून आले की, वितरण ट्रान्सफॉर्मर निहाय ऊर्जा लेखापरीक्षा अहवाल आणि कायमस्वरूपी वीज पुरवठा बंद झालेले किंवा अग्रिम रक्कम भरून देखील वीज पुरवठा नसलेल्या ग्राहकांच्या माहितीच्या आधारे वीज गळती व्हूल क्षेत्राची प्राधान्याने करावयाच्या तपासणीकरिता भरारी पथकांनी काहीच प्रयत्न केले नाहीत.

७.१ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की,

विद्यमान तरतुदीनुसार विजेच्या चोरीचा तपास करण्याच्या बाबतीत २ ते ३ वर्षांपेक्षा जास्त मागे जाता येत नाही. म्हणून प्रत्येक संचमांडणी या कालावधीत एकदा तपासणे आवश्यक असते. याबाबतीत याआधीच सूचना जारी केल्या असून सर्व उच्च दाब जोडण्या तपासलेल्या आहेत तसेच वर्षातून एकदा तपासण्यात येतात. परंतु तरीही, लेखापरीक्षेच्या अवलोकनाचा यथोपचित विचार करून आता पुन्हा सर्व संचमांडण्या, विशेषतः उच्च दाब संच मांडण्या एका वर्षात प्रसंगानुरूप तपासण्यात येतात आणि अन्य संचमांडण्याही क.ख.ग पृथःकरणाच्या आधारे दोन वर्षातून एकदा तपासण्यात येतात याची खातरजमा करून घेण्यात येईल. याबाबतीत असे स्पष्ट करावयाचे आहे की, २००५-०६ या वर्षात भरारी पथकाने १९१७० जोडण्या तपासल्या, त्यापैकी ३६३३ प्रकरणे चोरीची होती आणि निर्धारणानुसार अनियमितता (म्हणजे कलम १२६ अन्वये मीटर मंद गतीने चालणे इत्यादी) आढळलेली प्रकरणे १२४७७ होती. वीज चोरीच्या प्रकरणांची टक्केवारी १८.९५% होती आणि अनियमितता अंतर्भूत असलेल्या प्रकरणांची टक्केवारी ८४ टक्के होती व ती वाजवी स्वरूपाची आहे असे वाटते.

भरारी पथकाने २००६-०७ या वर्षात २१०१४ उपभोक्त्यांची मीटर्स तपासली. त्यामध्ये ३०६३ प्रकरणे वीज चोरीची आणि अनियमित स्वरूपाच्या वीज वापराची प्रकरणे ९१५६ आढळली. अशारितीने वीज चोरी व विजेच्या अनियमित वापराची एकूण टक्केवारी ५८.१४ अशी होते. स्थानिक अधिकाऱ्यांनी पकडलेल्या वीज चोरीची प्रकरणे तुलनात्मक दृष्ट्या कमी आहेत. याचे कारण असे की, त्यांची नेहमीची कामे सांभाळून त्यांनी या चोऱ्या पकडल्या होत्या. त्यामुळे वीज चोरी पकडण्याच्या त्यांच्या संख्या कमी भरते.

वीज चोरीची माहिती देण्यासाठी सोसायटीच्या सभासदास किंवा उपभोक्त्यास प्रोत्साहन देण्यासाठी किंवा उद्युक्त करण्यासाठी प्रोत्साहन योजना या आधीच अंमलात आणण्यास सुरुवात केली असून अशी माहिती देण्याच्या व्यक्तीस आर्थिक बक्षीस दिले जाते व ती व्यक्ती अडचणीत येऊ नये यासाठी तिचे नाव गुप्तही ठेवण्यात येते. या योजनेची प्रसिद्धी वर्तमानपत्रांमधून आणि अन्य प्रसिद्धी माध्यमातून म.रा.वि.वि. कंपनीने मोठ्या प्रमाणात केली आहे. त्याचप्रमाणे मोठ्या प्रमाणात वीज वापरणाऱ्या उपभोक्त्यांच्या वीज वापराचा पृथःकरणात्मक अभ्यास करण्यासाठी आणि वीज चोरीची प्रकरणे पकडण्यासाठी अन्य उपाय योजण्यासाठी वाणिज्यिक गुप्तवार्ता शाखा तयार करण्यात आलेली आहे.

वीज चोरीबाबतची माहिती मिळण्याचे एक माध्यम म्हणजे जनतेकडून मिळणारी माहिती. माहिती मिळण्याची माध्यमे हुडकण्यासाठी खालीलप्रमाणे उपाययोजना करण्यात आल्या.

(क) वीज चोरीबाबतची माहिती देण्यासाठी प्रोत्साहन मिळावे किंवा उद्युक्त व्हावे यासाठी प्रोत्साहन योजनेची माहिती दूरदर्शन, वृत्तपत्रांतून देणे.

(ख) संचालक (द. व. सु.) आणि उप संचालक (द. व. सु.) यांचे दूरध्वनी क्रमांक या आधीच वेबसाईटवर देण्यात आले आहेत. आता चोरीविषयीची माहिती वरील कार्यालयास देण्याबाबत विनंती करण्याच्या निवेदनासोबत संचालक (द. व. सु.) आणि उप संचालक (द. व. सु.) दक्षता अधिकारी आणि भरारी पथकाचे दूरध्वनी क्रमांक जाहीर करण्याची कार्यवाही चालू आहे.

(ग) वीज चोरीच्या निर्धारित रकमेच्या ५% रक्कम माहिती देणाऱ्या व्यक्तिस प्रोत्साहन म्हणून देण्याची योजना या आधीच अस्तित्वात आणली आहे.

वरील उपायांव्यतिरिक्त कंपनीने वीज चोरी टाळण्यासाठी प्रतिबंधात्मक अनेक उपाय योजले आहेत. सदरची यादी सोबत जोडली आहे. २०२ तक्रारीपैकी ९५ प्रकरणांची शहानिशा करून निष्कर्ष काढले आहेत. मिळालेल्या तक्रारी आणि २००६-०७ या वर्षात तपास केलेली प्रकरणे यांचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

मिळालेल्या तक्रारी	तपासलेल्या तक्रारी	तपासावयाच्या तक्रारी
५७२	५०८	६४

दक्षता विभागातील भरारी पथकाने २५ टक्क्यांहून अधिक नुकसान असणाऱ्या डीटीसीची तपासणी २००६-०७ मध्ये केली तेव्हा त्यांना ८७.२२ लाख रुपयांची चोरीची ५४९ प्रकरणे सापडली. त्यापैकी ३५४ उपभोक्त्यांना एकूण ३४.९० लाख रुपयांचा दंड आकारला आणि अन्य उपभोक्त्यांविरुद्ध प्रथक खबर (FIR) दाखल केली. भरारी पथकाने वीज पुरवठा कायमसाठी खंडित केलेल्या उच्च दाब उपभोक्त्यांची मीटर्सही तपासली. याबाबतीतील उत्तर (कायमसाठी वीज पुरवठा खंडित केलेल्या ग्राहकांची तपासणी) परिच्छेद २.१.१० मध्ये दिले आहे.

७.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

७.४ : याबाबत नोंदविण्यात आलेल्या साक्षीचा परामर्श या अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ८.४ मध्ये एकत्रित घेण्यात आला असून, समितीच्या अभिप्राय व शिफारशीसाठी या अहवालातील परिच्छेद ८.५ कृपया पहावा.

आठ : सदोष मीटरबाबत अनुवर्ती कार्यवाही.

८.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.१४ मध्ये “सदोष मीटरबाबत अनुवर्ती कार्यवाही” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, जर एखादे मीटर प्रमाणाबाहेर हळू

चालत असेल तर वीज चोरी न होण्याच्या शाश्वतीसाठी अशा मीटरची चाचणी करणे आवश्यक असते. ऑगस्ट, २००३ ते एप्रिल, २००६ पर्यंत कंपनीने उघडकीस आणलेल्या १४६ सदोष मीटर प्रकरणांची छाननी केली असता असे आढळून आले की, ७३ मीटर्सच्या बाबतीत प्रमाणाबाहेर हळू चालण्याच्या कारणांचे अन्वेषण खालील दोन मंडळ कार्यालयांनी केले नाही.

मंडळ कार्यालय	प्रकरणांची	हळुवार टक्केवारी	प्रकरण उघडकीस आल्याचा महिना
कल्याण	१९	३२ ते ९५	ऑगस्ट, २००३
सांगली	५४	२० ते ७२	एप्रिल, २००४- एप्रिल, २००६

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (ऑगस्ट, २००६) की, सदोष मीटर अॅक्यूचेंक करून घेतले व ग्राहकांकडून पैसे वसूल केले. हे उत्तर न पटणारे आहे. कारण की, अॅक्यूचेंकमध्ये दर्शविलेल्या हळुवारपणाच्या टक्केवारीच्या आधारावर वसुली जरी केली असली तरी या प्रकरणात वीज चोरी झाली नाही याबाबत आश्वस्त होण्यास आणखी चाचण्या करून मीटरमध्ये आलेल्या हळुवारपणाची कारणे तपासणी नाही.

८.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की, मीटर मंद गतीने चालत असल्याचे शोधून काढल्यानंतर क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांनी मीटरची तपासणी केली तेव्हा ते मंद गतीने चालण्याची कारणे त्यांच्या लक्षात आली. त्यानुसार करावयाची कारवाई त्यांनी ताबडतोबीने सुरू केली. या संदर्भात निर्धारणाच्या प्रक्रियेचा अवलंब करण्याबाबत व चोरीच्या प्रकरणात तक्रार दाखल करण्याबाबत क्रमांक पीआर-३/सीओएस/चोरी/२१२६६, दिनांक २१ जुलै २००६ अन्वये परिपत्रक जारी केले असून ते सोबत जोडले आहे.

कल्याणमधील (शीवगंगा आणि सीमा अपार्टमेंट) १९ प्रकरणांच्या बाबतीत मीटर्सच्या अचूकतेची तपासणी करण्यात आली व एप्रिल, २००५ मध्ये उपभोक्त्यांना रु. १०.६७ लाख दंड आकारण्यात आला. परंतु, देयकाबाबत त्यांनी मतभेद उपस्थित केले व त्यामुळे मंडळ कार्यालयात हे प्रकरणे प्रलंबित आहेत. ५४ उपभोक्त्यांची मीटर्स तपासली तेव्हा ४९ मीटर्स मंद गतीने चालत असल्याचे आणि ६ मीटर्स योग्यरित्या चालत असल्याचे आढळले. म्हणून ४९ उपभोक्त्यांना ४.४० लाख रुपयांची सुधारित देयके दिली व त्यापैकी अद्यापपर्यंत ३.२३ लाख रुपये वसूल केले असून बाकीची रक्कम वसूल केली जाईल. सर्व मीटर्सच्या अचूकतेची तपासणी केली असता विद्युतयांत्रिकी मीटर्सची वयोमर्यादा उलटून गेली असल्यामुळे ती मंद गतीने चालत असल्याचे आढळले.

८.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

८.४ : महामंडळाकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने ऊर्जा विभागाचे विभागीय सचिव व महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनीचे व्यवस्थापकीय संचालक व त्यांच्याशी निगडित असलेल्या इतर संलग्न कंपनीचे व्यवस्थापकीय संचालक तसेच अधिकारी यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी २०११ रोजी साक्ष घेतली. त्यावेळी महालेखाकारांनी त्यांच्या सन २००५-२००६ च्या अहवालामधील घेतलेल्या परिच्छेद क्रमांक २.१.७ ते २.१.१४ यामधील आक्षेपासंबंधाने विषय साधारणतः सारखाच असल्याने समितीने एकत्रित साक्ष घेण्याचे ठरविले. संच मांडणीच्या तपासणीबाबत नोंदी न ठेवण्यामागील घेतलेल्या आक्षेपासंबंधाने व्यवस्थापकीय संचालक वितरण कंपनी यांनी सांगितले की, विद्युत नियम, १९५६ मधील नियम क्र. ४६ नुसार किमान दर पाच वर्षांनी प्रत्येक संचमांडणीची तपासणी करणे निरीक्षकावर तसेच पुरवठादारावर बंधनकारक आहे. विद्युत वितरण कंपनीकडे असलेल्या ग्राहकांची संख्या १ कोटी ८२ लाख इतकी आहे. यामधून ग्राहकांच्या संच तपासणीचे प्रमाण कमी दिसत असले तरी मीटर बदलणे, ग्राहकाला लोड बदलून हवा असेल तर लोड बदलून देणे, मीटर रिडिंग करणे तसेच वेळोवेळी पाहणी करणे याकरिता १४० विभागांमधून वेगवेगळ्या माध्यमातून मोहीम हाती घेतली जात असते त्यावेळी संचाची तपासणी व बिलांची तपासणी केली जाते. सद्यःस्थितीत पूर्वी असलेले मेकॅनिकल मीटर बदलून इलेक्ट्रॉनिक मीटर बसविण्याचे काम चालू आहे. एकूण ग्राहक संख्ये पैकी अजून ४५ लाख इलेक्ट्रॉनिक मीटर बसविण्याचे राहून गेलेले आहे व सदर इलेक्ट्रॉनिक मीटर दोन वर्षांमध्ये बदलण्याचे नियोजन केले गेले आहे. यानिमित्ताने त्यांनी समितीला विनंती केली याबाबत कामाचे स्वरूप लक्षात घेऊन १९५६ मधील विद्युत नियमामध्ये बदल करण्याची आवश्यकता आहे. सर्व संच मांडणीची एकत्रित तपासणी करावयाची असल्यास अतिरिक्त कर्मचारी वर्गाची नेमणूक करावी लागेल व त्यामुळे त्याचा खर्च ग्राहकावर पडून ग्राहकांना अधिक भार सोसावा लागेल. विद्युत ग्राहकाने मीटर बसविण्याची मागणी केल्यास साधारणतः किती दिवसांमध्ये उपलब्ध करून दिले पाहिजे याबाबत काय कार्यप्रणाली आहे असे समिती सदस्यांनी विचारलेल्या एका प्रश्नाला उत्तर देताना कंपनीच्या अधिकाऱ्याने सांगितले की, ग्राहकांनी मागणी केल्यानंतर ३० दिवसांमध्ये सदर मीटर बसविले पाहिजेत व अशी कार्यवाही काही ठिकाणी केली गेली नसल्यास त्यांना ३० दिवसांत मीटर पुरविले जातील असेही एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल संबंधित अधिकाऱ्यांनी स्पष्ट केले. विद्युत मंडळाच्या विभाजनानंतर कंपनी स्थापन प्रक्रियेमध्ये कार्यक्षमतेमध्ये वाढ झाली आहे काय असे समिती प्रमुखांनी विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी स्पष्ट केले की, तीन स्वतंत्र कंपन्या स्थापन झाल्यानंतर कार्यक्षमतेमध्ये निश्चितच फरक पडलेला आहे. वीज निर्मिती, वीज वितरण, पारिक्षण व नवीन प्रकल्प उभारणी व त्याकरिता बँकांकडून कर्ज घ्यावयाचे झाल्यास निर्णय प्रक्रिया जलद होते.

सद्यःस्थितीमध्ये राज्यामध्ये असलेले भारनियमन कमी करणे, जास्त वीजनिर्मिती करणे व बाहेरील राज्यांतून वीज खरेदी करून ती ग्राहकांना पुरविणे याबाबत प्रयत्न सुरू आहेत. कंपनी निर्मितीमुळे कंपनीचे लेखापरीक्षण जसे महालेखाकार यांच्याकडून केले जाते तसेच सनदी लेखापाल यांच्याकडूनही लेखे तपासले जातात व एम.इ.आर.सी.चा वचकही या कंपन्यावर असतो. वीज गळती, वीज चोरी, खराब वीज जनित्रे यामुळे कंपनीचे होणारे नुकसान कमी करण्यासाठी काय कार्यक्रम राबविले जातात या समिती सदस्यांनी विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना कंपनीच्या संबंधित अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, एम.इ.आर.सी.ने राज्यातील ८५०० नवीन जनित्र बसविण्यास मान्यता दिली आहे. एका नवीन जनित्रासाठी साधारण १ लाख २० हजार रुपये खर्च येतो व त्याच्या दुरुस्तीसाठीही खर्च करावा लागतो. या सर्व खर्चाची दुरुस्ती शेवट ग्राहकाकडूनच करावी लागत असल्याने ग्राहकांवरील आर्थिक भाग कमी करण्यासाठी टप्प्याटप्प्याने वीज जनित्र बसविण्याची परवानगी एम.ई.आर.सी. ने दिली आहे. ग्राहकांचा अधिक फायदा बघण्याचे काम एम.ई.आर.सी. करित असते असेही विभागीय सचिवांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरात स्पष्ट केले. उद्योगांना देण्यात येणाऱ्या विजेचे असलेले दर हे जास्त असून, त्यातून मिळणाऱ्या आर्थिक उत्पन्नातून राज्यातील शेतकरी, घरगुती ग्राहक व दारिद्र्य रेषेखालील ग्राहक यांना सवलतीच्या दराने वीज उपलब्ध करून द्यावी लागते. खाजगी उद्योगाने वीजनिर्मिती करून महावितरणची वीज जर घेतली नाही तर पर्यायाने त्याचा परिणाम वीज वितरण कंपनीवर येऊन सवलतीच्या दराने देण्यात येणाऱ्या ग्राहकांना त्यापासून वंचित व्हावे लागेल. यासाठी एम.ई.आर.सी. वरील दुर्बल घटकांचे हित साधण्यासाठी काळजी घेत असते व वीज वितरण कंपनीदेखील या योजनेस सहाय्य करित असते असेही वितरण कंपनीच्या व्यवस्थापकीय संचालकांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरादाखल स्पष्ट केले. देशभरातील एकंदरीत वीज पुरवठामधून सरकारला १ लाख कोटीचा आर्थिक भार सहन करावा लागत आहे. राज्यातील एकूण ऋतुमानाचा विचार करता तीनही ऋतुकालावधीमध्ये कमीजास्त वीज लागत असते व त्यावेळी अधिक लागणारी वीज ही बाहेरून खरेदी करावी लागते व त्यावेळी वीज खरेदीचे दर हे वेगवेगळे असतात असेही समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना व्यवस्थापकीय संचालकांनी स्पष्ट केले.

८.५ : अभिप्राय व शिफारशी

विद्युत नियम, १९५६ मध्ये असलेल्या नियम क्रमांक ४६ नुसार विद्युत ग्राहकांचे संरक्षण तसेच विद्युत संच मांडणीचा झालेला कालावधी त्यामधून ग्राहकाला होणारा विजपुरवठा व त्यानुषंगाने विद्युत देयकाद्वारे मिळणारा उपलब्ध निधी यांची अचुकता राखण्यासाठी महालेखाकारांनी संच मांडणीबाबतच्या तपासणीमधील नोंदी व त्याची दर पाच वर्षांनी उपरोक्त नियमामुळे तपासणी करणे बंधनकारक असताना तपासणी न केल्याबाबत घेतलेल्या आक्षेपाबाबत विद्युत वितरण कंपनीच्या व्यवस्थापकीय संचालकांनी कंपनीला याबाबत असलेल्या अडचणी साक्षीमध्ये विशद केल्या. त्या जरी योग्य असल्या तरी यासाठी असलेल्या विद्युत नियमाचे महत्त्व लक्षात घेऊन संच मांडणीची कालबद्ध पद्धतीने तपासणी करणे त्यामधून आढळून

आलेल्या त्रुटींचे परिमार्जन करून त्यातून होणारे आर्थिक नुकसान दूर करण्यासाठी अशी कारवाई कंपनीकडून करणे अत्यंत हिताचेच आहे. व्यवस्थापकीय संचालकांनी कंपनीला असलेल्या अडचणीनुसार उपरोक्त विद्युत नियमामध्ये बदल करण्यासाठी केलेली मागणी समितीस उचित वाटत नाही. याकरिता उपलब्ध नियमानुसार व कंपनीकडे असलेल्या प्राप्त कर्मचारीवर्गाकडूनच अधिक कार्यक्षमतेने काम करून घेणे संयुक्तिक आहे असे समितीचे मत आहे. यासाठी विद्युत वितरण कंपनीकडून कालबद्ध कार्यक्रम आखून त्याची कार्यवाही वेळेत पूर्ण करावी. तसेच विद्युत ग्राहकाने स्वतःहून विद्युत मीटरसाठी मागणी केल्यानंतर ३० दिवसांच्या कालावधीमध्ये मीटर बसवून दिले जाणे आवश्यक असताना त्यानंतर बराच काळ उलटून गेल्यानंतर राज्यातील ग्राहकांना मीटर बसवून दिले जात नाहीत याची समितीला पूर्ण कल्पना असून ग्राहकांना वेळेत आणि अधिकाधिक सुलभ होईल अशा पद्धतीने मीटर दिले जाईल यासाठी प्रत्येक विद्युत कंपनीच्या कार्यालयामध्ये सूचनाफलकाद्वारे सर्व महत्त्वाच्या सूचना ठळकपणे लावण्यात याव्यात. जेणेकरून प्रत्येक विद्युत ग्राहकाला त्याची माहिती मिळू शकेल. विद्युत मंडळाच्या विभाजनानंतर स्थापण्यात आलेल्या कंपन्यांमुळे निर्णय प्रक्रिया जलद होत असली तरी सामान्य वीज ग्राहकाला तितका जलद गतीने न्याय मिळतो असे वाटत नाही असे समिती सखेद नमूद करू इच्छिते. एमईआरसीद्वारे कंपन्यावर वचक असला तरी ग्राहकांचे हित जपत असताना काही जाचक अटीमुळे ग्राहकांना त्याचा पूर्ण फायदा मिळू शकत नाही याकरिता विद्युत वितरण कंपनी व अन्य संलग्न कंपनी यांनी सामान्य जनतेच्या अडचणी एमईआरसीला स्पष्ट दर्शविण्यात याव्यात. जेणेकरून कमीतकमी कालावधीमध्ये सुलभरीत्या सामान्य ग्राहकाला त्याचा फायदा होऊ शकेल. उद्योगांना देण्यात येणारी वीज त्यातून प्राप्त होणारा निधी यामधून घरगुती ग्राहक, शेतकरी व दारिद्र्य रेषेखालील ग्राहक यांना सबलतीच्या दराने वीज मिळत असते. उक्त घटकांसाठी अधिक फायदा होण्यासाठी अन्य स्रोत शोधून उपाययोजना कराव्यात. राज्यातील ऋतुमानाचा विचार करता, कधीकधी आपत्ती प्रसंगी बाहेरून जास्त दराने वीज खरेदी करावी लागते हे जरी खरे असले तरी आर्थिक संकट कमी करण्याच्या दृष्टीने वीज निर्मितीसाठी स्वयंपूर्ण कार्यक्रमाद्वारे उपाययोजना करून जास्तीत जास्त ग्राहकांना अखंडपणे वीज कशी मिळू शकेल याकडे पुढील काळात लक्ष द्यावे, अशी समितीची शिफारस आहे. या प्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

नऊ : वीजचोरी प्रकरणात दंड वसूल न करणे.

९.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.२५ मध्ये “ वीजचोरी प्रकरणात दंड वसूल न करणे ” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की,

वीज पुरवठ्याच्या अटी व किरकोळ आकाराच्या कलम ३१ (ई) प्रमाणे खंडित वीज पुरवठा पूर्ववत करण्याअगोदर वीज चोरीच्या तात्पुरत्या निर्धारित रकमेच्या २० टक्के रक्कम भरण्यास ग्राहक पात्र असतो. तात्पुरते निर्धारण बिल जारी केल्यापासून ३० दिवसांच्या आत अंतिम निर्धारण करायला हवे. नियत तारखेपर्यंत ग्राहकाने उर्वरित रक्कम भरले नाही तर वीज पुरवठा खंडित करावयाचा असतो.

लेखापरीक्षा छाननीत असे आढळले की, रुपये ४८.४९ कोटींच्या २३,५४२ वीजचोरी प्रकरणांपैकी, खालील ९,२१३ प्रकरणात रुपये ३२.१७ कोटींचा दंड गोळा करावयास बाकी होता.

वर्ष	हुडकून काढलेली प्रकरणे			
	भरारी पथकांनी		कार्य व संचालन कार्यालयांनी	
	प्रकरणांची संख्या	रक्कम (रुपये लाखांत)	प्रकरणांची संख्या	रक्कम (रुपये लाखांत)
२००१-०२	४६	५१८.१५	३८२	९५.४०
२००२-०३	४०७	५१२.८३	२१०	४४.०७
२००३-०४	४७०	७७०.९९	६५३	११०.४५
२००४-०५	४९०	२४७.५१	१,५८४	१५६.५५
२००५-०६	५९३	३००.३०	४,३७८	४६१.२४
एकूण	२,००६	२,३४९.७८	७,२०७	८६७.७१

व्यवस्थापनाने महटले (ऑगस्ट २००६) होते की, लेखापरीक्षणाचे निष्कर्ष मान्य आहेत. परंतु उत्तरात दंड वसुलीच्या कारणाबाबत मौन पाळले होते.

९.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की,

वस्तुस्थितीस धरून आहे. परिच्छेदात नमूद केल्यानुसार निर्धारण ३० दिवसांत करायला हवे परंतु सर्व प्रकरणात अंतिम देयके ३० दिवसांच्या मर्यादेत दिली जात नाहीत. अंतिम देयक देण्यात अनेक वेळा ३ ते ६ महिन्यांचा कालावधी लागतो. अंतिम देयकाविषयी याद उपस्थित करून उपभोक्ता अपील अधिकाऱ्याकडे अपील करू शकतो. त्यामुळे परिस्थिती आणि सक्षम अधिकाऱ्याचा निर्णय यानुसार अंतिम व तात्पुरत्या देयकातील रकमेत फरक पडू शकतो/पडतो. १२१३ उपभोक्ते व त्यांच्या संदर्भातील ३२.१७ कोटी रुपये रक्कम या बाबतीत २०६८ प्रकरणात अंतिम निर्णय होऊन त्यांच्याकडून ३.७३ कोटी रुपये वसूल करण्यात आले.

१.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

१.४ : विद्युत वितरण कंपनीकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उर्जा विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण कंपनी इतर संलग्न कंपनी यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी २०११ रोजी साक्ष घेतली. वीज चोरी प्रकरणात वीज पुरवठा खंडीत केल्यानंतर तो पुर्वरत सुरू करण्याआगोदर निर्धारित रक्कम भरणे आवश्यक असते व याबाबत निर्धारण बोल जारी केल्यापासून ३० दिवसांच्या आत त्याची पूर्तता होणे आवश्यक होते. याप्रकरणी वीज चोरी प्रकरणातील ९२१३ प्रकरणामध्ये ३२.१७ कोटी दंड गोळा करावयाचा बाकी होता असा महालेखाकारांनी आक्षेप नोंदविला होता. यातील दंडवसुलीच्या सद्यःस्थितीबाबत मा. समिती प्रमुखांनी प्रश्न विचारला असता ३२.१७ कोटीपैकी २०६८ प्रकरणामध्ये अंतिम निर्णय होऊन ३.७३ कोटी वसूल केल्याचे वितरण विभागाच्या अधिकाऱ्यांनी सांगितले. सन २००६ मधील प्रकरणाबाबत आक्षेप नोंदविल्यानंतर समितीच्या बैठकीच्यावेळी म्हणजे २०११ पर्यंत इतकी अत्यल्प वसुली होण्याची कारणे काय आहेत असा मा. समिती प्रमुखांनी प्रश्न विचारला असता वितरण विभागाच्या अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, वसुली करण्यात आलेल्या रकमेची माहिती यांच्याकडे असून, उर्वरित वसूल व्हावयाच्या रकमेची माहिती उपलब्ध नाही.

१.५ : अभिप्राय व शिफारशी

वीज चोरीसारख्या महत्त्वाच्या प्रश्नावर दंडात्मक वसुलीची रक्कम वसूल न केल्याबाबत सन २००६ मध्ये महालेखाकार यांनी आक्षेप नोंदविल्यानंतरही त्याबाबत महालेखाकार यांना उत्तर देताना देखील पूर्तता केली गेली नाही. त्यामुळे महालेखाकारांनी दंडात्मक वसुलीबाबतचा आक्षेप आपल्या अहवालामध्ये नमूद केला होता. तरी देखील त्याचे उत्तर त्यांना न दिल्या गेल्यामुळे त्यांना या प्रकरणी दखल घेणे भाग होते. महालेखाकारांच्या आक्षेपाच्या अनुषंगाने विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण विभागाचे व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांना समिती समोर साक्षीसाठी बोलविण्यात आल्यानंतर जानेवारी, २०११ मध्ये समिती समोर साक्ष देताना महालेखाकारांच्या आक्षेपातील म्हणण्यानुसार वीज चोरी प्रकरणातील वसूल व्हावयाच्या एकूण ३२.१७ कोटी पैकी अत्यल्प प्रमाणात फक्त ३.७३ कोटीची वसुली केल्याचे तसेच अन्य वसूल व्हावयाच्या रकमेबाबतची माहिती वितरण कंपनीकडे उपलब्ध नसल्याचे समितीस आढळून आले. महामंडळाच्या या कार्यपद्धतीबाबत समिती तीव्र नापसंती व्यक्त करते. महाराष्ट्रामध्ये वीजेचा प्रश्न अत्यंत भेदसावत असताना व आर्थिक बाब असतांना वीज चोरीसारख्या प्रकरणामध्ये देखील दंडात्मक रक्कम वसूल करण्यास वितरण विभागाच्या अधिकाऱ्यांनी हलगर्जीपणा दाखविल्याचे स्पष्ट होते. यासाठी समिती अशी शिफारस करते की, अशी कार्यवाही करण्यास विलंब केलेल्या प्रकरणाबाबत उच्च स्तरीय चौकशी करून संबंधितावर जबाबदारी निश्चित करण्यात यावी व त्यांच्यावर कडक कार्यवाही करण्यात यावी, याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी.

वहा : इतर अनियमिततांच्या प्रकरणात दंड वसुली न करणे.

१०.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक २ मधील परिच्छेद क्रमांक २.१.२६ मध्ये “ इतर अनियमिततांच्या प्रकरणात दंड वसुली न करणे ” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, लेखापरीक्षणाच्या दरम्यान असे आढळले की, भरारी पथकांनी वर्ष २००१-०६ दरम्यान हुडकून काढलेल्या मंजूर भारापेक्षा जास्त वीज वापरासारख्या इतर अनियमिततांच्या रुपये १०.३३ कोटी गुंतलेल्या ५,७८६ प्रकरणांपैकी ४,५९७ प्रकरणात दोषी ग्राहकांकडून रुपये ७.३६ कोटींचा दंड वसूल केला नाही. व्यवस्थापनाने म्हटले (ऑगस्ट २००६) होते की, लेखापरीक्षणाचे निष्कर्ष मान्य आहेत परंतु वसुली न करण्याची कारणे दिली नव्हती.

१०.२ : या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी जापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की, डिसेंबर २००३ मध्ये वीज दरास मान्यता देताना माननीय आयोगाने अतिरिक्त जोडभारासाठी आकारावयाच्या दंडाच्या तरतुदीत सुधारणा केली. त्यानुसार, उपभोक्त्याने अतिरिक्त भार कितो घेतला आहे ते यथांचित मीटरच्या सहाय्याने मोजून उपभोक्त्याने प्रत्यक्षात घेतलेल्या अतिरिक्त भाराच्या आधारे ठरवावे, असे विहित केले. वरील निर्णयानुसार मुख्य अभियंता (वाणिज्य) यांनी दिनांक १६ एप्रिल २००५ रोजी आरइएफ /पीआर-३/टेरिफ/११७०४ क्रमांकाचे पत्र जारी केले (पत्राची प्रत सोबत जोडली आहे.) व त्यात अशा स्पष्ट सूचना दिल्या की मंजूर भार कितोही असला आणि उपभोक्त्याने घेतलेल्या विजेची मोजणी एलटीएमडी मीटरद्वारे केलेली असली तरी प्रत्यक्ष पडताळणीच्या आधारे ठरविलेल्या अतिरिक्त जोडभारासाठी कोणीही उपभोक्त्यास दंड आकारू नये, म्हणून प्रत्यक्ष जोडभार नोंदविण्यासाठी सी.टी. ऑपरेटेड एलटीएमडी मीटर्स बसविणे गरजेचे होते. परंतु बहुतांश उपभोक्त्यांना सी.टी. ऑपरेटेड एलटीएमडी मीटर्स देता आले नाहीत. त्यामुळे प्रत्यक्ष पडताळणीच्या आधारे ठरविलेल्या अतिरिक्त जोडभारासाठी दंड आकारता आला नाही. विद्युत अधिनियम, २००३ लागू होण्यापूर्वी अतिरिक्त जोडभाराची सर्व प्रकरणे भारतीय विद्युत अधिनियम, १९४८ च्या तरतुदीअंतर्गत वीज पुरवठ्याच्या शर्तीतील नियम ३१ (च) अनुसार हाताळली जात असत.

लेखापरीक्षकाच्या परिच्छेदात २००१ ते २००६ या कालावधीत मंजूर भारापेक्षा अतिरिक्त वीज घेतल्याची प्रकरणे नमूद आहेत. या कालावधीसाठी वर उल्लेखिलेले दोन्ही प्रकारचे नियम लागू केले होते. ही बाब विचारात घेता २००१ ते २००४ या कालावधीसाठी वीज पुरवठ्याच्या शर्तीतील नियम ३१ (च) अनुसार दंड घ्यायला हवा होता व २००४ ते २००६ या कालावधीसाठी नोंदविलेल्या कमाल मागणीच्या आधारे दंड वसूल करायला हवा होता. एलटीएमडी मीटर्स बसविली नसल्याने २००४-२००६ या कालावधीसाठी दंड वसूल करणे अडचणीचे ठरले. १९५३ उपभोक्त्यांकडून वसूल करावयाच्या ३६९.१४ लाख रुपयांपैकी ६७.८६ लाख रुपये ६८५ उपभोक्त्यांकडून वसूल केले. उर्वरित रकमेच्या वसुलीची कारवाई चालू आहे.

१०.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविली आहे.

१०.४ : विद्युत वितरण कंपनीकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उर्जा विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण कंपनी इतर संलग्न कंपनी यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी २०११ रोजी साक्ष घेतली. सन २००१ ते २००६ दरम्यान भरारी पथकामार्फत शोधून काढण्यात आलेल्या मंजूर भारापेक्षा जास्त वीज वापराबाबत प्रकरणातील ५७८६ प्रकरणांपैकी ४५९६ प्रकरणातील ग्राहकाकडून ७.३६ कोटी रुपयांची दंडात्मक वसुली केली नसल्याचे महालेखाकार यांनी घेतलेल्या मूळ आक्षेपाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी सांगितले की, दंडात्मक रक्कम वसूल करावयाच्या प्रकरणाबाबत वीज ग्राहकाने २० टक्के रक्कम भरल्यानंतर त्यांचे वीज पुरवठा सुरू केला जात असे. उरलेल्या वसूल व्हावयाच्या ८० टक्के रकमेबाबत विनंती अर्ज सादर करून रक्कम कमी करण्यासाठी बोलणी केली जात असल्यामुळे वसुलीसाठी वेळ झाला आहे. याबाबत त्यांच्या वीज भाग नोंदविण्यासाठी एलटीएमडी मीटर नव्हते. त्यामुळे ग्राहकांना प्रत्यक्ष पडताळणीच्या आधारे ठरविलेल्या अतिरिक्त जोड भारासाठी दंड आकारता आला नाही. याप्रकरणी बराच कालावधी झाला असल्यामुळे या सर्व प्रकरणाबाबत मी माहिती घेतो. महिन्याच्या कालावधीत धोरणात्मक निर्णय घेऊन कारवाई केली जाईल. सद्यःस्थितीमध्ये वीज चोरी पकडल्यामुळे १०० टक्के दंडाची रक्कम भरल्याशिवाय वीज जोडणी केली जात नाही असेही त्यांनी एका प्रश्नाच्या उत्तरात स्पष्ट केले. काही वीज ग्राहकांकडून नवीन पद्धतीचा अवलंब करून वीज चोरी केली जात असल्याने भरारी पथककडून अशी अनियमितता शोधून संबंधितांवर कारवाई करण्याची कार्यवाही चांगल्या पद्धतीने सद्या सुरू आहे. वीज चोरी प्रकरणांमध्ये वितरण विभागाचे काही अधिकारी देखील सामिल असल्याचे समिती सदस्यांनी निदर्शनास आणून दिले असता विभागीय सचिवांनी नमूद केले की, काही कर्मचारी जास्त कालावधीत एकाच ठिकाणी कार्यरत राहिल्यामुळे स्थानिक हितसंबंध वाढवून काही गैरप्रकार घडले जातात हे विभागाच्या निदर्शनास आल्याचे त्यांनी मान्य केले. तसेच प्रत्येक गावामध्ये सतत एक कर्मचारी आवश्यक असल्याने ज्यांची नेमणूक त्या ठिकाणी केलेली आहे. त्या ठिकाणी ते निवास करीत नसल्यास त्यांच्यावर देखिल ग्राहकांच्या गैरसोई टाळण्यासाठी कडक कारवाई केल्या जातील असे विभागीय सचिवांनी स्पष्ट केले. तसेच एखाद्या वीज जनित्रामधून करण्यात आलेला वीज पुरवठा व त्याठिकाणी प्रत्यक्ष वापरण्यात आलेली वीज यामध्ये तफावत असल्यास स्थानिक संबंधित अधिकाऱ्याला याबाबत जबाबदार ठरवून त्यांच्यावर देखिल कडक कारवाई करण्यात येईल. जेणेकरून वीज चोरी प्रकरणाबाबत कोणीही गैरमार्गाचा अवलंब करणार नाही याची दक्षता घेण्यात येत आहे. वीज चोरीवर अधिक आळा घालण्यासाठी ग्राहकांकडून मागणी करण्यात आल्यानंतर तात्काळ विद्युत जोडणी देण्याची योजना सद्यःस्थितीमध्ये सुरू केलेली आहे.

असेही त्यांनी एका प्रश्नास उत्तर देताना स्पष्ट केले आहे. ग्राहकांना वीज बिल भरता येणे अधिक सुलभ होण्याच्या दृष्टीने क्रेडिट कार्ड, मोबाईलद्वारे पैसे भरता यावेत याकरिता भविष्यकालीन योजना करण्याचा कंपनीचा मनोदय आहे असेही व्यवस्थापकीय संचालक यांनी स्पष्ट केले.

१०.५ अभिप्राय व शिफारशी :

भरारी पथकामार्फत शोधून काढण्यात आलेल्या मंजूर भारापेक्षा जास्त भाराच्या अनियमितते संदर्भातील ५७८६ प्रकरणांपैकी ४५९७ ग्राहकांकडून दंड वसूल केला गेला नसल्याचा महालेखाकारांच्या आक्षेपावरून वितरण कंपनीकडून करण्यात आलेली कार्यवाही अत्यंत खेदजनक आहे. या प्रकरणातील असलेली माहिती घेवून एक महिन्याच्या कालावधीत धोरणात्मक निर्णय घेण्याचे विभागीय सचिव यांनी साक्षीच्या वेळी मान्य केले आहे. ही बाब चांगली असली तरी महालेखाकारांच्या आक्षेपानंतर देखील दंडात्मक वसुलीसाठी बराच कालावधी घालविणे ही अत्यंत निराशाजनक बाब आहे, या प्रकरणी कर्तव्य कसुर असणाऱ्या व वितरण कंपनीला आर्थिक दृष्ट्या सक्षम करण्यापासून वंचित ठेवित असतील अशा अधिकारी/कर्मचाऱ्यांविरुद्ध अत्यंत कठोर कारवाई करणे आवश्यक आहे. एकाच स्थानिक ठिकाणी बराच कालावधीपर्यंत कार्यरत राहून हितसंबंध निर्माण करून व गैरमार्गाचा अवलंब करून वीज चोरी प्रकरणांमध्ये वीज वितरण कंपनीला आर्थिक दृष्ट्या बाधा आणण्याचा प्रयत्न करतात अशा अधिकारी/कर्मचाऱ्यांवर देखील तितक्याच कठोरपणे कारवाई करणे आवश्यक आहे. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

अकरा : पवन ऊर्जा खरेदी

११.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.२ मध्ये 'पवन ऊर्जा खरेदी' यासंबंधित महालेखाकाराने असे अभिप्राय व्यक्त केले आहे की, पवन ऊर्जा खरेदीमध्ये खाजगी संस्थांना रुपये ६१.२२ कोटींचे जादा प्रदान करण्यात आले होते. महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ/महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादीत(कंपनी) खाजगी उत्पादकांकडून पवन ऊर्जेची खरेदी करते. प्रकल्प कार्यादिष्ट झालेल्या तारखेच्या आधारावर त्या प्रकल्पाची विविध प्रवर्गांमध्ये वर्गवारी करून महाराष्ट्र विद्युत नियम आयोगाने(एमईआरसी) पवन ऊर्जा खरेदीसाठीचे प्रशुल्क दर नोव्हेंबर, २००३ मध्ये निश्चित केले होते. पवन ऊर्जा खरेदी प्रकरणांच्या लेखापरीक्षण छाननीत असे निदर्शनास आले की खाजगी उत्पादकांना प्रदान करण्याबाबतचे एमईआरसीने निश्चित केलेले दर जास्त होते ती प्रकरणे खाली चर्चित आहेत.

१९९९-२००० व २०००-२००३ यामधील कालावधीत कार्यदृष्ट केलेले प्रकल्प—

एमईआरसीने पवन ऊर्जा खरेदीसाठी निश्चित केलेले दर खालील प्रमाणे होते :—

वर्ष	१	२	३	४	५	६	७	८
खरेदी दर (रुपये प्रति युनिट)	२.९	३.०२	३.१३	३.२४	३.३५	३.४६	३.५७	३.६८

देय प्रशुल्क दर निश्चित करतवळी खालील घटक विचारात घेण्यात आले होते :—

- प्रकल्पाची किंमत प्रति मेगावॉट रुपये पाच कोटी,
- कर्ज भाग भांडवल गुणोत्तर ७०.३०,
- कर्जावरील व्याज १४ टक्के.
- भांडवलावरील परतावा १६ टक्के.

प्रशुल्क दर निश्चित करताना तेच घटक विचारात घेऊन लेखापरीक्षणाने संगणीत केलेले २०००-२००१ मध्ये कार्यदृष्ट झालेल्या प्रकल्पाबाबतचे दर (तपशील जोडपत्र- ८ मध्ये दिलेला आहे) खालीलप्रमाणे होते.

वर्ष	१	२	३	८-१८	१९	२०
लेखापरीक्षणाने संगणना केलेले खरेदी दर (रुपये प्रति युनिट)	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७

लेखापरीक्षणाने केलेली संगणना प्रकल्पाचा जीवन कालावधी २० वर्षे व कंपनीने प्रशुल्क दर निश्चित करताना ८ व १३ वर्षांच्या कालावधीसाठी धरलेले त्या ३३.८६ टक्के नष्टशेष मुल्याऐवजी पाच टक्के नष्टशेष मुल्यधरून करण्यात आली होती.

प्रकल्पाचे जीवन कालावधी २० वर्षे असताना, प्रशुल्क दर निश्चिती करताना वापरण्यात आलेली पध्दती चुकीची होती. परिणामस्वरूप जास्त दर निश्चित करण्यात आले होते. २०००-२००१ मध्ये कार्यदृष्ट झालेल्या प्रकल्पांच्या बाबतीत पहिल्या आठ वर्षांच्या खरेदी कालावधीत कंपनीने खरेदी केलेल्या आठ युनिटसाठी (प्रति वर्ष एक युनिट) केलेले जादा प्रदान रुपये ३.४० काढण्यात आले होते. मार्च, २००६ पर्यंत सातारा व धुळे मंडळे कार्यालयांनी एकूण ५१०.१७ दशलक्ष युनिट (एमयू) खरेदी केले होते. अशारीतीने १९९९-२००६ या कालावधीसाठी कंपनीने रुपये २१.६८ कोटीचा जादा खर्च केला होता.

१९.९। याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की, वस्तुस्थितीस धरून आहे. विद्युत नियामक आयोग (विनिआ) अधिनियम १९९८ च्या कलाम २२ (१) ९ (ग) अन्वये असलेल्या अधिकारात महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाने खाजगी उत्पादकांकडून/पवन ऊर्जा विकासकांकडून गट एक, गट दोन आणि गट तीनच्या प्रकल्पांसाठी खरेदी करावयाच्या पवन ऊर्जेचे दर निश्चित केले आहेत. महाराष्ट्र शासनाने दि. १२ मार्च, १९९८ च्या आदेशानुसार १९९४-१९९५ हे वर्ष आधारभूत मानून पवन ऊर्जेची खरेदी दर रु. २.२५ प्रति युनिट प्रमाणे ठरविली तसेच पहिल्या १० वर्षांसाठी ५ टक्के दरवाढ त्या पुढील सात वर्षांसाठी दिली. पवन ऊर्जा प्रकल्पाची आयुष्यावधी २० वर्षांची धरण्यात आली. महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाने गट दोन मधील प्रकल्पांसाठीचे (२७ डिसेंबर, १९९९ नंतर परंतु ३१ मार्च, २००३ रोजी किंवा तत्पूर्वी कार्यान्वित झालेले प्रकल्प) दर २४ नोव्हेंबर, २००३ च्या आदेशान्वये खालील बाबी विचारात घेऊन निश्चित केले :—

(क) महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोग २४ नोव्हेंबर, २००३ च्या आदेशान्वये कर्जाच्या परतफेडीच्या निकषाबाबत विचारविमर्श केला व कर्जाच्या परतफेडीसाठी आयआरईडीएने (IREDA) ६ वर्षांचा कालावधी ठरविला असल्याचे नमूद केले. पवन स्रोतांत दरवर्षी होणाऱ्या फरकामुळे कर्ज परतफेडीच्या कालावधीबाबत होणारा अव्यवस्थितपणा लक्षात घेऊन महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोग दिनांक २४ नोव्हेंबर, २००३ चा आदेश असे नमूद करतो की एकदा का बाजाराचे उद्दिष्ट आणि तंत्रज्ञान यात स्थिरता आली की अशा प्रकल्पास बाजारात स्पर्धा करण्यास मान्यता द्यायला हवी. महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाने महाराष्ट्र शासनाच्या दिनांक १२ मार्च, १९९८ च्या धोरणानुसार गट दोन मधील प्रकल्पांसाठी दर ठरविले आणि असे नमूद केले की, “ त्यांना २० वर्षांसाठी महाराष्ट्र शासनाचा दर देता येणार नसला तरी, पवन ऊर्जा विकासकांनी घेतलेले कर्ज पूर्णतः फिटेपर्यंत (पृष्ठ क्र. ९९जोडले आहे.) तक्ता ४ मध्ये (पृष्ठ क्र. १०२ जोडले आहे.) दर्शविलेल्या दराने मराविमंडळास/उपक्रमांस केवळ ८ वर्षांसाठी वीज विक्रीची परवानगी त्यांना द्यावी.”

(ख) महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाच्या २४ नोव्हेंबर, २००३ च्या आदेशामध्ये (पृष्ठ क्र. ५१) जोडले आहे, असे नमूद केले आहे की गट दोन मधील प्रकल्पांसाठी दर ठरविताना विक्रीकर आणि त्वरित घसऱ्याचा लाभ (Accelerated Depreciation) हे घटक विचारात घेतले. ही बाब विचारात घेता गट दोन मधील प्रकल्पांच्या बाबत ऊर्जा खरेदीचा करार ८ वर्षांचा असेल. (२०००-२००१ मध्ये कार्यान्वित झालेले प्रकल्प) गट दोन मधील प्रकल्पांसाठी महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाने खालीलप्रमाणे दर विहित केले :—

वर्ष	खरेदी दर (रुपये प्रति युनिट)
२०००-२००१	२.११
२००१-२००२	३.०२
२००२-२००३	३.१३
२००३-२००४	३.२४
२००४-२००५	३.३५
२००५-२००६	३.४६
२००६-२००७	३.५७
२००७-२००८	३.६८

विद्युत कायदा २००३ नुसार (कलम क्र. ८६ जोडले आहे.) महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाच्या आदेशाची अंमलबजावणी बंधनकारक आहे. दर निश्चित करण्याचे अधिकार महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगास असल्याने, परिच्छेदात उल्लेखलेल्या अंदाजित- (Estimated) दरपत्रकाच्या आधारे लेखापरीक्षकाचे २१.६८ कोटी रुपयाचे अधिक प्रदान झाल्याचे म्हणणे समर्थनीय ठरत नाही.

ज्या प्रकल्पाने ८ वर्षांचे आयुष्य २००७-०८ मध्ये पूर्ण केले आहे, त्याचा वीज खरेदी दर रु. १.१७ प्रति युनिट मिळावा म्हणून महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाकडे विनंती अर्ज (Petition) दाखल केला आहे. सदर अर्ज महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाकडे प्रलंबित आहे.

११.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविले आहे.

११.४ : विद्युत वितरण कंपनीकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने ऊर्जा विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण कंपनी इतर संलग्न कंपन्या यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी, २०११ रोजी साक्ष घेतली. राज्य विद्युत कंपनी ही खाजगी उत्पादकांकडून पवन ऊर्जेची खरेदी करते, यासाठी महाराष्ट्र विद्युत नियम आयोगाने (एमईआरसी) पवन ऊर्जा खरेदीसाठीचे दर नोव्हेंबर, २००३ मध्ये निश्चित केलेले होते. या ऊर्जा प्रकल्पाचा जीवन कालावधी २० वर्षे असताना शुल्क दर निश्चित करताना वापरण्यात आलेली पद्धती चुकीची होते. त्यामुळे जास्त दर निश्चित करण्यात आले होते. या महालेखाकारांच्या आक्षेपाला उत्तर देताना विद्युत निर्मिती कंपनीचे अधिकारी यांनी सांगितले की, पवन ऊर्जा वीज निर्मिती प्रकल्पांना प्रोत्साहन देण्याकरिता शासनाने दिनांक १२ मार्च, १९७८ रोजी धोरण तयार केले त्यानुसार पवन ऊर्जा प्रकल्पातून वीज खरेदी करण्यासाठी २० वर्षांचा कालावधी ठरविण्यात

आला. विद्युत कायदा २००३ नुसार राज्य विद्युत नियामक आयोगाला धोरण ठरविण्याचा अधिकार देण्यात आल्यामुळे आयोगाचा निर्णय विद्युत निर्मिती कंपनी व विद्युत परवाना धारक यांना वीज नियामक आयोगाचे आदेश पाळणे बंधनकारक आहे. यापूर्वी महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोग यांनी वीजेचे दर ठरविले नव्हते. महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाच्या स्थापनेनंतर आयोगाने जुन्या विन्ड बिल व नवीन विन्ड बिल यांचे आयुष्य १२ ते १५ वर्षे धरून वीजेचे दर वेगवेगळे केलेले आहेत. पवन ऊर्जा प्रकल्पांना प्रोत्साहन देण्याकरिता वाढीव वीज खरेदी दर निश्चित केलेले होते. जर वीज निर्मिती प्रकल्पांना सवलती व वीज खरेदीचा वाढीव दर दिला नसता तर हे गुंतवणुकदार राज्याबाहेर गेले असते. विद्युत अधिनियम, २००३ नुसार अपारंपारिक ऊर्जा स्रोतापासून निर्माण होणारी वीज ठराविक प्रमाणात खरेदी करणे बंधनकारक आहे व सदर वीज घेतली नाही तर त्यासाठी दंड देखील आहे. यासाठी विद्युत कंपनी तपयामध्ये नसल्यामुळे आपण तो खर्च ग्राहकाकडून वसूल करतो. एकूण वीज खरेदीचा खर्च जर २५००० कोटी असेल तर त्या खर्चाच्या ५ % वीज अपारंपारिक ऊर्जा स्रोताकडून घेतली जाते असे सविस्तर विवेचन केले. पवन ऊर्जांच्या माध्यमातून एकूण राज्यामध्ये किती वीज उपलब्ध होऊ शकते, या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना विभागीय सचिवांनी विशद केले की, ऋतुमानानुसार कमी जास्त प्रमाणात परंतु साधारणतः ४ ते ५ मेगावॅट वीज उपलब्ध होऊ शकते. तसेच को जनरेशन, बायोगॅस, बायोमास इत्यादी प्रकारच्या वीज निर्मितीला सुद्धा प्रोत्साहन दिले जाते.

११.५ अभिप्राय व शिफारशी :

पवन ऊर्जा सारख्या अपारंपारिक वीजनिर्मिती प्रकल्पांना प्रोत्साहन देण्याकरिता महाराष्ट्र राज्य विद्युत नियामक आयोगाने तयार केलेल्या धोरणानुसार वीज खरेदी करताना दर निश्चित केले आहेत व सदर नियामक आयोगाचे आदेशान्वये पारित केलेले दर विद्युत निर्मिती कंपनी व विद्युत परवाना धारक उद्योजक यांना बंधनकारक आहे. तसेच विद्युत अधिनियम, २००३ नुसार अपारंपारिक ऊर्जा स्रोतापासून निर्माण होणारी वीज ठराविक प्रमाणात खरेदी करणे बंधनकारक देखील करण्यात आलेले आहे. गुंतवणुकदार राज्याबाहेर जाऊ नये म्हणून खाजगी पवन ऊर्जा वीजनिर्मिती प्रकल्पांना सवलती व अधिक वाढीव दर देणे हे उचित आहे. तथापि महालेखाकारांनी प्रचलित नियमानुसार प्रकल्पांना प्रदान केलेल्या वाढीव दराबाबत नोंदविलेल्या आक्षेपाच्या अनुषंगाने अशा प्रकल्पांना वीज खरेदीच्या दराचे प्रदान करताना शासन स्तरावरून अधिक दक्षता घेण्यात यावी, अशी समिती शिफारस करित आहे.

बारा : ट्रान्सफॉर्मर्सची खरेदी :

१२.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.३ मध्ये “ ट्रान्सफॉर्मर्सची खरेदी ” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंपनीने एकाच बोलीदाराकडून निविदामध्ये दर्शविलेल्या नमुन्या व्यतिरिक्त दुसऱ्याच नमुन्याचे रुपये २३.०९ कोटी किंमतीचे ट्रान्सफॉर्मर्स अनियमितपणे खरेदी केले.

कंपनीने सीआरजीओ या महत्वाच्या भागांसह २५ केव्हीए आणि १५ केव्हीए क्षमतेचे ट्रान्सफॉर्मर्स खरेदी करण्यासाठी निविदा मागविल्या होत्या (नोव्हेंबर २००४). २५ केव्हीए ट्रान्सफॉर्मर्स करिता रुपये ३०,०६५.७५ व १५ केव्हीए करिता रुपये २२,९००.९४ एवढा न्यूनतम दर प्राप्त झाला होता. सीआरजीओ कोरसह २५ केव्हीए व १५ केव्हीए ट्रान्सफॉर्मर्सच्या पुरवठा आदेशा व्यतिरिक्त कंपनीने एकच बोलीदार (विजय इलेक्ट्रीकल) यांच्यावर २५ केव्हीए क्षमतेचे अमॉर्फोस मेटल कोरसह रुपये ३६,१७२.४५ या दराने ४,६८५ ट्रान्सफॉर्मर्स व १५ केव्हीए क्षमतेचे रुपये २६,६९०.२८ या दराने २,३०० ट्रान्सफॉर्मर्स सुद्धा खरेदी करण्याचे आदेश दिले होते. अशाप्रकारे अमॉर्फोस मेटल कोरसहीत खरेदी केलेले रुपये २३.०९ कोटी किंमतीचे ट्रान्सफॉर्मर्स निविदामध्ये दर्शविलेल्या नमुन्यानुसार नव्हते. परिणामस्वरूप रुपये २३.०९ कोटी किंमतीचे ट्रान्सफॉर्मर्सची खरेदी स्पर्धात्मक दर न मागाविताच केली गेली.

व्यवस्थापनाने म्हटले होते (जून २००६) की, अमॉर्फोस मेटल कोर ट्रान्सफॉर्मर्स हे पुढील दिर्घ कालावधीचा विचार करता सीआरजीओ ट्रान्सफॉर्मर्सपेक्षा जास्त फायदेशीर आहेत, कारण भार वहन हानी अत्यंत अल्प असते. अमॉर्फोस मेटल कोर ट्रान्सफॉर्मर्सकरिता स्पर्धात्मक दर प्राप्त करण्यासाठी निविदा का मागविल्या नाहीत याबद्दल उत्तरात मौन पाळले आहे. अशा प्रकारे २५ केव्हीएचे ४,६८५ ट्रान्सफॉर्मर्स व १५ केव्हीएचे २,३०० ट्रान्सफॉर्मर्स स्पर्धात्मक दर न मागविता फक्त एकाच बोलीदाराकडून अनियमितपणे खरेदी करण्यात आले. ही बाब शासनाला कळविण्यात आली (मार्च २००६) होती. उत्तर मिळाले नव्हते (डिसेंबर २००६).

१२.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले की, एकल प्रावस्था प्रकल्पासाठी ११ केव्ही, १५ केव्हीए एकल प्रावस्था परिवर्तित्रांकरिता क्र.एसपी/टी-१२०३/११०४ अन्वये निविदा मागविली होती. तपशिलात सीआरजीओ कोअर सहितच्या परिवर्तित्राच्या पुरवठ्यासाठीची तरतूद होती. मेसर्स विजय इलेक्ट्रीकल लिमिटेड, हैद्राबाद यांनी सीआरजीओ कोरच्या परिवर्तित्राचा देकार दिला. तसाच अमॉर्फोस धातुच्या कोर परिवर्तित्रासाठी पर्यायी देकारही दिला. अमॉर्फोस धातुच्या कोरसहितच्या १५ केव्हीए आणि २५ केव्हीए परिवर्तित्राच्या बाबतीत भार नसतानाचे वॉटचे होणारे नुकसान अनुक्रमे १५ वॉट आणि २३ वॉट होते, तर सीआरजीओ कोरच्या १५ केव्हीए आणि २५ केव्हीए परिवर्तित्राच्या बाबतीत भार नसतानाचे वॉटचे होणारे नुकसान अनुक्रमे ६० वॉट आणि १०० वॉट

होते. अशा रीतीने दीर्घ कालावधीचा विचार करता सीआरजीओ परिवर्तित्रांशी तुलना केली असता भार नसतानाच्या काळात वॉटचे होणारे नुकसान अमॉर्फोस धातुच्या कोर परिवर्तित्रांच्या बाबतीत कमी होते. परिवर्तित्र उत्पादकांना बाजारतून सीआरजीओ शीटस् पुरेश्या प्रमाणात मिळत नाहीत. त्यामुळे पुरवठा सुरळीत राहावा यासाठी अनियतरूप धातु कोरसहितचे परिवर्तित्रे काही प्रमाणात मागवावे लागतात. अमॉर्फोस धातु कोरसहितच्या परिवर्तित्राचे दर बाजवी असल्याचे सोबतच्या जोडपत्रावरून स्पष्ट होईल. एफ.ओ.आर. किंमत व भार नसतानाच्या आणि असतानाच्या नुकसानाचे मूल्य विचारात घेता अमॉर्फोस परिवर्तित्राचा खर्च सीआरजीओ परिवर्तित्रापेक्षा १५ केव्हीएच्या बाबतीत ४८८९.९३ रुपयांनी आणि २५ केव्हीएच्या बाबतीत ८७४४.५२ रुपयांनी कमी आहे. म्हणून मेसर्स विजय इलेक्ट्रीकल लिमिटेड, हैद्राबाद यांनी अमॉर्फोस धातु कोर परिवर्तित्रासाठी दिलेला देकार एकमेव दरपत्रकाच्या आधारे स्वीकारला गेला. म्हणून पुरवठा सुरळीत चालू राहण्याच्या हेतुने अमॉर्फोस धातु कोर परिवर्तित्रे काही प्रमाणात (सीआरजीओ कोअर परिवर्तित्राच्या १० टक्के) मागविण्यात आली. तसेच एकल प्रावस्था प्रकल्पांची अंमलबजावणी प्राथम्यक्रमाने ५ महिन्यांच्या कालावधीत करावयाची होती. त्याखेरीज क्र.एसपी/टी-१२०३/११०४ च्या निविदेव्यवे एकल प्रावस्था सीआरजीओ कोअर परिवर्तित्रासाठी दिलेल्या आदेशाची अंमलबजावणी बाकीच्या कोणत्याही संस्थेने केलीच नाही. तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.क्र.	संस्थेचे नाव	२५ केव्हीए	१५ केव्हीए
१	मेसर्स अल्फा ट्रान्सफॉर्मर्स, भूवनेश्वर	३१५ (संख्या)	-
२	मेसर्स व्हिक्टोरी इलेक्ट्रीकल्स लिमिटेड	४००० (संख्या)	३००० (संख्या)
३	मेसर्स व्हिक्टोरी ट्रान्सफॉर्मर्स अण्ड स्वीचगिअर्स लिमिटेड, हैद्राबाद	४००० (संख्या)	३००० (संख्या)
४	मेसर्स श्रीराम स्वीच गिअर्स प्रा.लि.	४००० (संख्या)	२००० (संख्या)
५	मेसर्स स्टार डेल्टा ट्रान्सफॉर्मर्स, भोपाल	२५०० (संख्या)	१२०० (संख्या)

बरील संस्था खरे म्हणजे पुरवठा सुरूही करू शकल्या नाहीत. एएमडीटीच्या उत्पादकांची संख्या अत्यल्प आहे. सीआरजीओ परिवर्तित्र उत्पादकही एकल प्रावस्था परिवर्तित्राचा पुरवठा करू शकले नाहीत. एएमडीटी हे विशेषीकृत तंत्र असल्यामुळे त्याचे उत्पादन व पुरवठा एकल प्रावस्था सीआरजीओ उत्पादकांस करता येणार नाही हे गृहीत धरण्यात आले. तसेच त्यानंतर सीआरजीओ आणि एएमडीटी कोरसहितच्या ३ प्रावस्था (श्री फेज) परिवर्तित्रासाठी निविदा जाहिरात क्र.टी-१२०१/०३०५ ला अनुसरून एएमडीटी कोर वितरण परिवर्तित्रासाठी १०० केव्हीए ११ केव्ही ४०० नग आणि ६३ केव्हीए ११ केव्ही ४१५० नग करिता मेसर्स विजय इलेक्ट्रीकल्स लिमिटेड आणि १०० केव्हीए ११ केव्ही १५०० व ६३ केव्हीए ११ केव्हीच्या ३५० नग करिता मेसर्स टेक्नो इलेक्ट्रीकल्स यांनाच केवळ आदेश देता आले.

१२.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शविले आहे.

१२.४ : विद्युत वितरण कंपनीकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उर्जा विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण कंपनी इतर सल्लग्न कंपनी यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी, २०११ रोजी साक्ष घेतली. विद्युत कंपनीकडून जनित्र खरेदीसाठी विजय इलेक्ट्रीकल या एकाच बोलिदाराकडून ते देखिल निविदामधील दर्शविलेल्या नमुन्या व्यतिरिक्त सी.आर.जी.ओ ट्रान्सफॉर्मर खरेदी न करता अमॉरफोस मेटल कोर ट्रान्सफॉर्मर दिर्घ कालावधीचा विचार करता खरेदी केले परंतु त्याकरिता स्पर्धात्मक निविदा का मागविल्या नाहीत या महालेखाकारांच्या आक्षेपाबाबत समिती प्रमुखांनी विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना कंपनीच्या व्यवस्थापकीय संचालकांनी सांगितले की, विजय इलेक्ट्रीकल हैद्राबाद यांनी सांगितले की सी.आर.जी.ओ च्या कोर्चच्या परिवर्तित्राचा देकार दिला. व त्यासाठी २५ कोटी रुपये जास्त येईल असे सांगितले. या ट्रान्सफॉर्मरची कोणतीही चाचणी न घेता २५ कोटी रुपये जास्त खर्च करण्यात आले आहेत ही बाब गंभीर आहे व याबाबत मी या प्रकरणाबाबत अहवाल तयार केला असून, याप्रकरणी कसा तोटा झाला त्याचा सविस्तर अहवाल शासनाला तयार करणार आहे.

१२.५ अभिप्राय व शिफारशी :

ट्रान्सफॉर्मर खरेदीबाबत निविदा प्रक्रियेचा अवलंब न करता खरेदी करण्यात आलेल्या आणि निविदेमध्ये दर्शविण्यात आलेल्या व्यतिरिक्त ज्यादा रक्कम भरून टान्सफॉर्म खरेदी करण्यात आल्याबाबत महालेखाकारांनी आक्षेप नोंदविल्यानंतर सदर आक्षेपाला कुठल्याही प्रकारचे उत्तर दिले गेले नाही व याप्रकरणी अनुसरण्यात आलेली कार्यपध्दती ही अत्यंत आक्षेपार्ह आहे. याबाबतीत उपक्रमाची स्वायत्तता व कार्यक्रमाची पारदर्शकता स्पष्ट होण्यासाठी यासंदर्भातील व्यवहार सुस्थिर व्यापारी तत्त्वावर सुयोग्य वाणिज्यिक प्रथानुसार होणे अत्यंत आवश्यक आहे. व्यवस्थापकीय संचालकांनी साक्षीच्यावेळी स्पष्ट केल्यानुसार ज्यादा खर्च करून खरेदी करण्यात आलेल्या टान्सफॉर्मर प्रकरणाबाबत शासनाकडे सादर करण्यात येणाऱ्या अहवालावर शासनाने त्वरीत कंपनीच्या हिताच्या दृष्टिने निर्णय घ्यावा व याप्रकरणी जे जबाबदार असतील की ज्यांनी शासकीय सार्वजनिक उपक्रम असलेल्या कंपनीचे हित पाहिले नाही त्यांच्यावर कडक कारवाई करण्यात यावी. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

तेरा : सदोष मीटर्सचा वापर :

१३.१ : भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील प्रकरण क्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्रमांक ४.४ मध्ये “सदोष मीटर्सचा वापर” यासंबंधात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले आहेत की, कंपनीने रुपये १४.०१ कोटी किंमतीचे सदोष मीटर्स परत केले नाहीत.

कंपनीने (सप्टेंबर २००३ - मार्च २००५) या कालावधीत १३ पुरवठादारांकडून सिंगल फेज व श्री फेज प्रकारचे इलेक्ट्रॉनिक मीटर्स खरेदी केले होते. मीटर्सच्या दर्जात्मक चाचणी अहवाल येण्याची वाट न पाहताच मंडळाने रुपये १४.०१ कोटी किंमतीचे २,४४,०२१ मीटर्स स्थापित करण्यासाठी आपल्या क्षेत्रिय कार्यालयांना पाठवून दिले.

मुंबई येथील इलेक्ट्रॉनिक रीजनल टेस्टिंग लॅबोरेटरीमध्ये जून २००३ ते डिसेंबर २००४ या कालावधीत घेतलेल्या चाचणीत हे मीटर्स सदोष असल्याचे आढळून आले. निश्चित अपेक्षापूर्ण करण्याच्या बाबतीत नमुना चाचणीत अयशस्वी ठरल्यामुळे तो संपूर्ण लॉट कंपनीने नाकारायला हवा होता.

सदोष मीटर्स नाकारून परत न करता कंपनीने मीटर्सच्या किंमतीत १० टक्के सवलत मिळविली होती. पुढे असेही आढळून आले होते की, प्रतिकूल चाचणी अहवाल प्राप्त झाला असतानाही सदोष मीटर्स परत करून त्याऐवजी ठेक्यातील अटीनुसार विनाखर्च मीटर्स बदलून घ्यायला हवे होते, परंतु कंपनीने ८,७२० मीटर्स (रुपये ०.७५ कोटी) वापरण्यासाठी पाठवून दिले होते. व्यवस्थापनाने म्हटले होते (जुलै २००६) की, निविदातील शर्तीनुसार जे मीटर्स अगोदरच वापरण्याकरिता पाठविले होते ते बदलून देण्यास पात्र होणार नव्हते व फक्त १० टक्के दरात सूट उपलब्ध होती. हे उत्तर समर्थनीय नव्हते कारण निविदातील शर्ती तसेच सदोष मीटर्स वापरल्याने महसूल निर्मातीवर होणारा परिणाम कंपनीला माहित असूनही चाचणी अहवालाअभावी मीटर्स क्षेत्रीय कार्यालयांना वापरण्याकरिता पाठवून दिले होते. उत्तरात चाचणी अहवालाची वाट न पाहता इतकेच नव्हे तर चाचणी अहवाल प्रतिकूल असतानाही मीटर्स वापरण्याकरिता का पाठविले याबद्दल काहीही म्हटले नव्हते. ही बाब शासनाला कळविण्यात आली (मार्च २००६) होती, उत्तर मिळाले नव्हते (डिसेंबर २००६).

१३.२ : याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करतांना असे नमूद केले की, ज्या संस्थांनी पूर्वी निविदाकृत वस्तुंसारख्याच वस्तुंची चाचणी यशस्वीरित्या पूर्ण केलेल्या व वस्तुचा आराखडा सिध्द केलेल्या व देकारा सोबत प्रकार चाचणीचा (Design) अहवाल जोडलेल्या संस्थांचेच देकार फक्त आदेश देण्यासाठी विचारात घेतले. पुरवठाकाराच्या कार्यशाळेत नेहमीच्या प्रक्रिया आणि स्वीकृतविषयक चाचणी पार पाडल्यानंतर व कंपनीच्या संबंधित प्रयोगशाळेत मीटर्सची अहेतूपूर्वक नमुना चाचणी केल्यानंतर मीटर्स स्वीकारली व प्रतिष्ठापनेसाठी नंतर ती क्षेत्रीय कार्यालयांना देण्यात आली. मंडळाने ठराव क्र. ७७३, दिनांक २७ मार्च २००३ अन्वये पाठवणीपूर्व तपासणी व अहेतूपूर्वक नमुना चाचणी करण्याबरोबर तपासणीचे लेखापरिक्षण करण्याचाही ठराव केला. तपासणीची

लेखापरीक्षा करण्याकरिता मंडळाने ठराव क्र. १०४, दिनांक ३ जुलै २००३ अन्वये सामग्रीच्या पुरवठ्याच्या पडताळणीबाबतच्या कलमामध्ये सुधारणा केली. संदर्भाकित विनिर्देशानुसार गुणवत्ता व कारागिरी असल्याबाबत पुरवठाकारांनी दिलेल्या पुष्टीबाबत खातरजमा करून घेण्यासाठी इआरडीए/इआरटीएल सारख्या स्वतंत्र प्रयोगशाळांमधून नमुना वस्तुच्या प्रकाराची चाचणी करण्याबरोबर विविध चाचण्यांसाठी प्रत्येक गड्यातील नमुन्याची चाचणी करण्यात येते. जर नमुना, चाचणीमध्ये टिकाव धरण्यात अपयशी ठरला तर (१) जर पहिल्यावेळी नमुना अपयशी ठरल्यास, (क) संबंधित गड्यातील न वापरलेली सर्व सामग्री पुरवठाकारास बदलून द्यावी लागेल, (ख) अशा स्वीकारलेल्या व वापरलेल्या सामग्रीच्या किमतीमधून १० टक्के वजावट केली जाईल, (२) जर दुसऱ्या वेळेस नमुना अपयशी ठरला, क) भांडारातील न वापरलेला माल नाकारण्यात येईल, (ख) अशा स्वीकारलेल्या व वापरलेल्या सामग्रीच्या किमतीमधून १० टक्के वजावट केली जाईल, (ग) आदेशानुसार मिळालेल्या परंतु नाकारलेल्या आणि उर्वरित सामग्रीसाठीचा आदेश कोणत्याही पक्षकारावर जबाबदारी न टाकता रद्द केला जाईल आणि (घ) माल नाकारण्याच्या तारखेपासून अशा संस्थेस ३ वर्षांसाठी प्रतिरोधित केले जाईल.

उत्पादनाचे आरेखन व अन्य सर्वसाधारण परिमाणांची खातरजमा करून घेण्यासाठी वस्तुच्या प्रकाराची चाचणी (Type Test) करण्यात येते. इआरटीएलमध्ये/इआरडीएमध्ये प्रकाराची चाचणी करण्याचा कालावधी अंदाजे दोन महिन्यांचा असतो. अशा परिस्थितीमुळे मीटर्सची पहिले दोन गड्डे, इआरडीए/इआरटीएल यांच्याकडून तत्संबंधित प्रकाराची चाचणी (Type Test) अहवाल येण्याची वाट न पाहताच, क्षेत्रीय कार्यालयांना पाठविले जातात. त्यानंतर मीटर्समध्ये अचूकता असल्याची व वीज वापराची योग्य नोंद ते घेत असल्याची खातरजमा करण्यासाठी नेहमीची कार्यपद्धती स्वीकारून आणि कंपनीच्या संबंधित प्रयोगशाळेत अहेतुपूर्वक नमुना चाचणी केल्यानंतर प्रकारच्या चाचणीत (Type Test) मीटरचा पहिला गड्डा मंजूर झाला असेल तर तिसरा गड्डा व दुसरा गड्डा मंजूर झाला असेल तर चौथा गड्डा अशारीतीने विशिष्ट प्रकारची चाचणी करून क्षेत्रीय कार्यालयांना पाठविण्यात येतात. अयशस्वी झाल्यामुळे मीटरच्या अचूकतेत कमतरता निर्माण होत नाही व महसुलाचे नुकसानही होत नाही. परंतु आरेखन या घटकांचा विचार करता पुरवठाकार चांगली मीटर्स देत असल्याबाबत खातरजमा करून घेण्यासाठी इआरडीएकडून/इआरटीएलकडून प्रकारची चाचणी (Type Test) करण्याची पद्धत सुरू केली आहे.

प्रकारच्या चाचणीची (Type Test) पद्धत सप्टेंबर, २००३ पासून नव्याने सुरू करण्यात आली. सुरुवातीस भांडार व्यवस्थापन मंडल, धारावी यांना मिळणारा इआरटीएल अहवाल आणि तो अहवाल संबंधित माल प्रेषितास पाठवून तो मिळाल्यासंबंधात सुरुवातीस सुसूत्रता नव्हती. या संक्रमण काळात काही मालप्रेषितांनी काही काही मीटर्स दिली. आता प्रकार चाचणी (Type Test) स्वीकृतीची / अस्वीकृतीची माहिती संबंधित मालप्रेषितास लवकरात लवकर मिळेल अशी काळजी घेण्यात येते.

वरील परिच्छेदात केलेल्या चर्चेनुसार पुन्हा त्याच मुद्याचा पुनरुच्चार करण्यात येत आहे की पुरवठाकाराच्या कार्यशाळेत नेहमीच्या प्रक्रिया आणि स्वीकृतविषयक चाचणी पार पाडल्यानंतर व वीज वापराची योग्य नोंद घेण्याबाबत मीटरच्या अचूकतेबाबत खातरजमा करून घेण्यासाठी कंपनीच्या संबंधित प्रयोगशाळेत मीटर्सची अहेतुपूर्वक नमुना चाचणी केल्यानंतर मीटर्स स्वीकारली व नंतर प्रतिष्ठापनेसाठी ती क्षेत्रीय कार्यालयांना देण्यात आली. आरेखनातील सातत्य आणि उत्पादनाची आरेखनाशी संबंधित अन्य सर्वसाधारण परिमाणे याबाबत खातरजमा करून घेण्यासाठी प्रकारच्या चाचण्या (Type Test) करण्यात आल्या.

आताच कंपनीच्या संचालक मंडळाने १२ डिसेंबर २००७ रोजी ठराव क्र. ३७५ भाग (२) द्वारे मीटर्सचे गुणवत्ता निकष ठरविले ते खालीलप्रमाणे :-

(क) मंजूर झालेल्या सर्व नगांसाठी स्वीकृती पत्र देणे, हे स्वीकृती पत्र पुरवठादाराने देऊ केलेल्या पहिल्या गड्ड्याचा पुरवठा निर्देश असेल.

(ख) पहिल्या गड्ड्यातील घेतलेल्या मीटर्सचे नमुने चाचणीमध्ये यशस्वी झाल्याचा अहवाल प्राप्त झाल्यावर उर्वरित शिल्लक नगांच्या पुरवठ्याचे निर्देश देण्यात येईल.

(ग) जर घेतलेले मीटर्सचे नमुने चाचणीत अयशस्वी ठरले तर शिल्लक पुरवठा करावयाचे निर्देश चाचणीत अयशस्वी ठरले तर शिल्लक पुरवठा करावयाचे निर्देश न घेता सदर ऑर्डर रद्द केली जाईल.

त्यामुळे जर पहिल्या गड्ड्यातील नमुना मीटर्स टाईप टेस्टमध्ये अयशस्वी ठरले तर पुरवठा आदेश आपोआप रद्द होईल.

१३.३ : महामंडळाने व्यक्त केलेल्या अभिप्रायाशी शासनाने सहमती दर्शवितांना असे म्हटले आहे की, शासन कंपनीच्या उत्तराशी सहमत आहे.

१३.४ : विद्युत वितरण कंपनीकडून व शासनाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने ऊर्जा विभागाचे सचिव व विद्युत वितरण कंपनी इतर संलग्न कंपनी यांची गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी २०११ रोजी साक्ष घेतली. विद्युत कंपनीकडून सप्टेंबर, २००३ ते मार्च, २००५ या कालावधीत सिंगल फेज व थ्रिफेज प्रकारचे इलेक्ट्रीक्स मीटर्स कुठल्याही दर्जात्मक चाचणी अहवालाची वाट न पाहताच खरेदी केले व त्यानंतर त्याची घेण्यात आलेल्या चाचणीत ते मीटर सदोष असल्याचे आढळून आल्यानेही निविदेतील अटीनुसार ते बदलून घेणे आवश्यक असताना याबाबत अनुसरण्यात आलेल्या कार्यपद्धतीबाबत महालेखाकारांनी आक्षेप नोंदविल्यानंतर सदर सदोष मीटर्स का परत केले गेले नाही असे मा. समिती प्रमुखांनी विचारले असता कंपनीच्या संबंधित अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, पहिला लॉट खरेदी केल्यानंतर त्याची चाचणी घेतली जाते. त्यानंतर दुसरी चाचणी जवळजवळ ६ महिन्यांच्या कालावधीनंतर घेतली

जाते. पहिली चाचणी अपयशी ठरली तर स्वीकारलेल्या व वापरलेल्या मिटरच्या किंमतीमधून १० टक्के वजावट केली जाते व दुसरी चाचणी अपयशी ठरली तर सर्व मीटर नाकारली जातात. तसेच चाचणी योग्य असल्याचे आढळून आल्यास दुसऱ्या लॉटची खरेदी केली जाते, असे संबंधित अधिकाऱ्यांनी स्पष्ट केले.

१३.५ अभिप्राय व शिफारशी :

विद्युत प्रवाहाचे मोजमाप करण्यासाठी मिटर खरेदी केल्यानंतर ग्राहकाकडे ते बसविण्यापूर्वी प्रचलित असलेल्या नियमानुसार व निविदेमध्ये निर्दिष्ट केलेल्या तत्वांनुसार पडताळणीबाबत कसोशिने अवलंब करावा जेणेकरून ग्राहकांना मीटर बसविण्यात आल्यानंतर त्याबाबत कुठलीही तक्रार प्राप्त होणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी. याप्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत कळविण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

१४.१ सर्वसाधारण मूल्यमापन : सार्वजनिक उपक्रम समितीने बुधवार दिनांक १९ जानेवारी २०११ रोजी कोयनानगर येथील विद्युत निर्मिती प्रकल्पासाठी पहिली दौरा आयोजित केला होता. तसेच गुरुवार, दिनांक २० जानेवारी २०११ रोजी रत्नागिरी येथील गुहागर तालुक्यातील रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनीच्या विद्युत निर्मितीच्या प्रकल्पाचादेखील पहिली दौरा त्याच वेळी आयोजित केला होता. समितीने कोयना जल विद्युत केंद्र संकुल, पोफळी येथील टप्पा क्र. १ व २ यांची पाहणी केली. समितीला दिलेल्या माहितीनुसार पोफळी येथील एकत्रित आठ संचामधून जवळजवळ सहाशे विद्युत मेगावॉटची निर्मिती केली जाते. तदनंतर कोयना जलविद्युत टप्पा क्रमांक चार, पोफळी येथील आधुनिक सोईयुक्त व आशिया खंडातील जीआयएस प्रणाली वापर करून कार्यान्वित करण्यात आलेल्या वीज निर्मिती प्रकल्पाची पाहणी केली. कोयना येथील वीज निर्मितीसाठी प्रत्येक युनिटसाठी किती खर्च येतो या मा. समिती प्रमुखांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना स्थानिक अधिकाऱ्याने सांगितले की, वीज निर्मितीसाठी हा प्रकल्प जलसंपदा विभागाकडून भाडेतत्वावर घेतलेला आहे. भाड्यापोटी साधारणतः २४४.७२ कोटी रुपये भाड्यासाठी द्यावे लागतात. भाडे धरून साधारणतः ८५ ते ९० पै. प्रती युनिट व भाडे वजा जाता ८ पै. प्रती युनिट खर्च येतो. विक्री करताना वीज जास्त मागणीच्यावेळी प्रती २ रुपये इतर वेळेस १ रुपये ६५ पै. प्रती युनिट मिळतात. हे दर महाराष्ट्र वीज नियामक आयोगाने ठरवून दिलेले आहेत. महाराष्ट्रातील विजेची समस्या पाहता वीज निर्मितीसाठी काय प्रयत्न करण्यात येत आहेत यावर उत्तर देताना स्थानिक अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, लवादाच्या निर्णयानुसार जादा २५ टीएमसी पाणी मिळाल्यामुळे शासनाच्या मदतीने नवीन प्रकल्प घेण्याचे प्रयोजन आहे. नवीन अत्याधुनिक तंत्रज्ञान विकसित झाले तर कमी पाणी वापरून जास्त वीज निर्मिती करणे सहज शक्य होईल. राज्यातील औष्णिक विद्युत केंद्रासाठी लागणारा कोळसा वेस्टन कोल्ड फील्ड-

कडून चांगल्या प्रतीचा व मोठ्या प्रमाणावर उपलब्ध झाल्यास वीज टंचाईवरती चांगल्या क्षमतेने मात करू शकू. कोयना प्रकल्पासाठी लवादाकडूनदेखील जास्त टीएमसी पाणी अधिक प्रमाणात उपलब्ध झाल्यास वीज निर्मितीवर त्याचा निश्चित परिणाम दिसून येईल. केंद्रीय पर्यावरण विभागाकडे नवीन प्रस्तावित प्रकल्पाचे प्रस्ताव प्रलंबित आहेत.

रत्नागिरी पॉवर गॅस कंपनीने गुहागर येथील वीज निर्मिती प्रकल्प जो पूर्वी एनरॉनकडे होता तो सन २००१ मध्ये बंद पडल्यानंतर २००५ मध्ये रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनी स्थापन झाली व २००६ पासून नाफत्यावर सदर प्रकल्प सुरू झाला. क्रुड ऑईलच्या किमतीमध्ये वाढ होत गेल्यामुळे नाफत्याच्या दरामध्ये देखील वाढ झाली तेव्हा सन २००७ मध्ये सदर प्रकल्प गॅसवरती चालविण्यासाठी बदल केला गेला. सदर प्रकल्पामधून १९७० मेगावॉट वीज निर्मितीची क्षमता आहे. परंतु सद्यःस्थितीत १४५० मेगावॉट वीज निर्मिती सुरू आहे. काही संच देखभालीसाठी बंद आहेत. सदर प्रकल्पातून वीज निर्मितीसाठी साधारणपणे रु. ३.८० ते रु. ३.९० प्रती युनिट इतका खर्च येतो. नाफ्यासाठी पूर्वी रु. ७ ते ८ रु. खर्च येत असे त्याऐवजी गॅस खरेदीसाठी साधारणपणे २ रु. द्यावे लागतात. त्यामुळे सदर प्रकल्प गॅसवर चालविणे अधिक फायदेशीर आहे. आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेतील डॉलर्सच्या किमतीमध्ये वाढ झाली तरी सन २०१४ पर्यंत गॅस खरेदीची किंमत ठरवून दिलेली आहे. त्यामुळे सद्यःस्थितीत बाहेरील दरवाढीचा परिणाम रत्नागिरी गॅस पावर कंपनीवर होणार नाही. सद्यःस्थितीत गॅस कमी प्रमाणात उपलब्ध होत असल्याने प्रकल्प पूर्ण क्षमतेने चालविला जात नाही. भविष्यकाळातील योजनेसाठी सदर प्रकल्पाचे विस्तार करण्याचा प्रस्ताव सादर केला गेलेला आहे. यापूर्वी एनरॉन यांच्याकडे या प्रकल्पातील पूर्ण जागेचा वापर असताना ५० खाटांचे एक रुग्णालय बांधण्यात आले आहे. ते सध्या पुणे येथील “ ज्ञान प्रबोधनी ” या संस्थेच्या ताब्यात आहे. सदर रुग्णालयाची इमारत जिल्हा रुग्णालय म्हणून घोषित केल्यास आर्थिक तरतूद करून शासनाकडून सदर रुग्णालय चालविणे सहज शक्य होईल असे स्थानिक अधिकाऱ्यांने सूचित केले. सदर रुग्णालय रत्नागिरी गॅस पावर कंपनीच्या ताब्यात घेऊन चालविणे किती किफायतशीर होईल याचे सर्वेक्षण करण्यात आले आहे काय या समिती सदस्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देताना स्थानिक अधिकाऱ्यांने सांगितले की, यासाठी अधिकच्या निधीची आवश्यकता असून निष्णात डॉक्टर उपलब्ध झाले तरी तेथील आकारण्यात येणारी रक्कम रुग्णास परवडणारी नाही. पाच कि.मी. अंतरावर ग्रामीण रुग्णालय असल्याने त्या ठिकाणी कमी खर्चामध्ये औषधोपचार उपलब्ध आहे.

१४.२ अभिप्राय व शिफारशी :

सार्वजनिक उपक्रम समितीने कोयना जल विद्युत प्रकल्प व रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनी याठिकाणी भेटी दिल्या. कोयना जल विद्युत प्रकल्पास दिलेल्या भेटीच्यावेळी समितीला मिळालेल्या माहितीनुसार प्रकल्पाचे काम अत्यंत समाधानकारक आहे यावर दुमत असण्याचे कारण नाही. आशिया खंडातील

महत्वाच्या अशा जलविद्युत प्रकल्पापैकी पोफळी येथील टप्पा क्रमांक चार येथील जलविद्युत निर्मितीची कार्यप्रणाली अत्यंत अत्याधुनिक आहे. वीज निर्मितीसाठी येणारा खर्च व त्याठिकाणी स्थानिक वीज निर्मितीकरिता येणाऱ्या अडचणी लक्षात घेता लवादाकडून या प्रकल्पास जास्त टीएमसी पाणी मिळविण्यासाठी शासनस्तरावर प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे जेणेकरून राज्यात भेडसावणाऱ्या वीज समस्यावर जास्त आणि किफायतशिर वीज निर्मिती सदर प्रकल्पातुन करणे सहज शक्य होईल. रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनीसाठी देखील इंधन म्हणून कमी पडणाऱ्या गॅससाठी शासनस्तरावरून प्रयत्न करावा अशी समितीची शिफारस आहे.

बैठकीचे परिशिष्ट

गुरुवार, दिनांक ६ जानेवारी २०११, विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. सुभाष रामचंद्रराव धोटे, वि.स.स.
४. श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
५. श्री. विजयकुमार सिद्रामप्पा देशमुख, वि.स.स.
६. श्री. राजन विचारे, वि.स.स.
७. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.
८. श्रीमती शोभा फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव

श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती).

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई

१. श्रीमती सायंतनी जाफा, महालेखापाल (वाणिज्यिक)
२. श्री. पी. पी. लोणकर, वरिष्ठ लेखाधिकारी अधिकारी.

महाराष्ट्र राज्य, विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित

१. श्री. सुब्रतो रथो, सचिव, ऊर्जा विभाग तथा व्यवस्थापकीय संचालक
२. श्री. अजय मेहता, व्यवस्थापकीय संचालक, वितरण
३. श्री. शरद दाभाडे, संचालक (संचलन)
४. श्री. वाव्हाळ, संचालक, (वित्त)
५. श्री. झाल्टे, संचालक, पारेषण
६. श्री. अभिजित देशपांडे, कार्यकारी संचालक

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २००५-२००६ च्या (वाणिज्यिक) अहवालातील 'महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित महामंडळाच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक १९ जानेवारी २०११ रोजी जलविद्युत निर्मिती प्रकल्प, कोयना नगर, जिल्हा सातारा येथे बैठक.

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. डॉ. कल्याण काळे, वि.स.स.
४. श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
५. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
६. श्रीमती शोभा फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव

श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती).

महाराष्ट्र स्टेट पॉवर जनरेशन कंपनी लि. (महाजनको) चे अधिकारी, कोयना नगर.

१. श्री. रामदास मोहकर, मुख्य व्यवस्थापक
२. श्री. एस.एन. पोवार, अधीक्षक अभियंता (संच क्र. ४)
३. श्री. पी. एन. चिटणीस, अधीक्षक अभियंता (टप्पा १ व २)
४. श्री. ब्रजोरा चंद्र दुबे, अधीक्षक अभियंता (प्रशासन)
५. श्री. ए. आर. नाईकवाडे, कार्यकारी अभियंता (स्थापत्य)
६. श्री. सी. एस. राऊत, कार्यकारी अभियंता (तांत्रिक विभाग)
७. श्री. एम. एम. माळी, कार्यकारी अभियंता

समितीने कोयनानगर जलविद्युत निर्मिती प्रकल्पांची पाहणी केली व अधिकाऱ्यांसमवेत बैठक घेतली.

गुरुवार, दिनांक २० जानेवारी २०११ रोजी रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनी, दाभोळ, ता.गुहागर, जि. रत्नागिरी येथे बैठक.

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
३. श्री. संजय वाघचौरे, वि.स.स.
४. श्रीमती शोभा फडणवीस, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव

श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती).

रत्नागिरी गॅस पॉवर कंपनी मर्यादित, रत्नागिरी

- (१) श्री.व्ही.सूर्यनारायणन, डीजीएम (एच.आर.)
- (२) श्री. अतुल देसाई, डीजीएम (ऑपरेशन)
- (३) श्री. असीम मित्रा, अेजीएम (एमई)
- (४) श्री. संजय दाते, डीजीएम, (मॅटेनन्स)
- (५) श्री. द्वारकानाथ, अेजीएम (ओ अॅन्ड एम)
- (६) श्री. नीरज दुबे, अेजीएम (टी.एस.)
- (७) श्री. डेवकनवार, सल्लागार प्रतिनिधी, आर.जी.पी.पी.एल. व एम.पी.डी.सी.
- (८) श्री.जीवन कांबळे, तहसीलदार, ता.गुहागर

समितीने रत्नागिरी गॅस पावर कंपनी, दाभोळ प्रकल्पांची पाहणी केली व स्थानिक अधिकाऱ्यांसमवेत बैठक घेतली.

शुक्रवार, दिनांक १ एप्रिल २०११ विधान भवन, मुंबई

उपस्थिती :

१. श्री. सदाशिवराव हणमंतराव पाटील, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
२. श्री. मधु चव्हाण, वि.स.स.
३. श्री. विवेकानंद पाटील, वि.स.स.
४. श्री. विक्रमसिंह पाटणकर, वि.स.स.
५. श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
६. श्री. प्रमोद जठार, वि.स.स.
७. श्री. महादेव बाबर, वि.स.स.
८. श्री. प्रविण दरेकर, वि.स.स.
९. श्री. जयप्रकाश छाजेड, वि.प.स.
१०. श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

- (१) श्री. श्रीधर राजोपाध्ये, उप सचिव
- (२) श्री. सुधीर वळवी, अवर सचिव (समिती).

समितीने प्रारूप अहवालाच्या मसुद्यावर विचार करून तो काही सुधारणांसह सहमत केला.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई
